

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

Η Ηθική και η Δεοντολογία στο Πλαίσιο της Λογιστικής και της Ελεγκτικής και
Φορολογικές Απάτες

του

Αλήτσιου Αθανάσιου

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην
Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική

Θεσσαλονίκη 2023

Περίληψη

Η παρούσα εργασία περιλαμβάνει μια βιβλιογραφική προσέγγιση του θέματος της δεοντολογίας και της ηθικής στα επαγγέλματα του ελεγκτή και του λογιστή. Πρώτον, η παρούσα εργασία ασχολείται με τον εννοιολογικό ορισμό της «ηθικής». Η ηθική ασχολείται με τη μελέτη και την αιτιολόγηση των ηθικών πεποιθήσεων των ανθρώπων και επομένως περιλαμβάνει και τον ακαδημαϊκό κλάδο. Σήμερα, ιδίως μέσω των πρόσφατων εταιρικών λογιστικών σκανδάλων, η ηθική έχει αποκτήσει και πάλι μεγάλη σημασία. Σε μια δεύτερη φάση, η μελέτη μετακινείται στα επαγγέλματα και τη δεοντολογία που διέπει το επάγγελμα των λογιστών και το επάγγελμα των ελεγκτών. Σε τρίτο στάδιο, θα αναλυθούν και θα παρουσιαστούν ορισμένα λογιστικά σκάνδαλα που έχουν δημοσιευθεί. Στο τέλος της μελέτης παρουσιάζονται χρήσιμα συμπεράσματα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	5
1.2 Σκοπός Της Διπλωματικής Εργασίας.....	5
1.3 Δομή Της Διπλωματικής Εργασίας.....	6
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	7
3. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΛΟΓΙΣΤΙΚΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ.....	10
3.1. Θεμελιώδεις Έννοιες Ηθικής Και Δεοντολογίας	10
3.1.1. Η Έννοια Της Ηθικής	10
3.1.2. Η Έννοια Της Δεοντολογίας	11
3.1.3. Ωφελιμιστική Ηθική Και Ιδιοτέλεια.....	12
3.1.4. Η Ηθική Στο Πλαίσιο Της Συνεργασίας.....	13
3.1.5. Εγκαθίδρυση Κώδικα Ηθικής Και Δεοντολογίας.....	14
3.1.6. Η Ανώτατη Διοίκηση Ως Βασικός Παράγοντας Στο Πλαίσιο Της Ηθικής Ενός Οργανισμού.....	16
3.2. Τα Επαγγέλματα Του Λογιστή Και Του Ελεγκτή.....	16
3.2.1. Η Ηθική Και Η Δεοντολογία Σε Πρακτικό Επίπεδο.....	16
3.2.2. Κώδικας Στο Επάγγελμα Του Ελεγκτή Λογιστή.....	18
3.2.3. Η Λογιστική Ως Διαδικασία.....	19
3.2.4. Η Ελεγκτική Ως Διαδικασία	21
3.2.5. Η Σπουδαιότητα Των Μαθημάτων Δεοντολογίας Στη Λογιστική Και Την Ελεγκτική.....	24
3.2.5.1. Η Λειτουργία Των Αγορών.....	29

4. ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΚΑΝΔΑΛΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ.....	32
4.1. Κοινοί Συντελεστές.....	32
4.2. Το Παράδειγμα Της Aspis.....	33
4.3. Η Υπόθεση Enron	34
4.4. Το Παράδειγμα Της Worldcom.....	37
4.5. Η Υπόθεση Της AIG.....	42
4.6. Η Μελέτη Περίπτωσης Της Parmalat.....	46
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	54
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	54
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Σύμφωνα με την επιχειρηματική ηθική, η ίδια δεν εγγυάται την επιτυχία και το αντίστροφο. Η ανήθικη συμπεριφορά στις επιχειρήσεις δεν τιμωρείται πάντα. Σύμφωνα με μια μακροπρόθεσμη προοπτική, με την παρουσία διαφορετικών ανταγωνιστών, οι εταιρείες που είναι γνωστές για την ηθική συμπεριφορά τους έχουν πλεονέκτημα έναντι εκείνων που θεωρούνται ανήθικες (Velasquez, 2006). Δεν είναι όλες οι περιπτώσεις τόσο ξεκάθαρες όσο το σκάνδαλο Pinto. Σε πραγματικές καταστάσεις είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί τι είναι ηθικό και τι σωστό.

Παρ' όλα αυτά, η εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι ένα καίριο ζήτημα για τη βιωσιμότητα κάθε οργανισμού σε μια ολοένα και πιο ανταγωνιστική αγορά. Ωστόσο, προκειμένου οι επιχειρήσεις να εκπληρώσουν την κοινωνική τους ευθύνη, χρειάζονται μια ισορροπημένη προσέγγιση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πτυχών των δραστηριοτήτων τους (Καλλιοντζάκη, 2015). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και την έννοια της ηθικής, η παρούσα εργασία εξετάζει την ηθική στο πλαίσιο της ελεγκτικής λογιστικής.

1.2 Σκοπός Και Ερευνητικά Ερωτήματα Της Διπλωματικής Εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εντοπιστούν οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ της λογιστικής και της ελεγκτικής με την ηθική και τη δεοντολογία, που συνθέτουν τις πτυχές της σύγχρονης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η αλληλεπίδραση είναι αναγκαία τόσο στη θεωρητική όσο στην εμπειρική πτυχή. Για το σκοπό αυτό, αλλά και επειδή οι παραπάνω έννοιες δεν έχουν μελετηθεί αρκετά σε θεωρητικό και εμπειρικό πλαίσιο, στην παρούσα ανάλυση πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση για καθεμία από τις έννοιες ξεχωριστά και διερευνάται θεωρητικά και εμπειρικά η μεταξύ τους σχέση.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει μέσω μελέτης περιπτώσεων είναι ο ορισμός της ηθικής και της δεοντολογίας στο λογιστικό και ελεγκτικό επάγγελμα, τα αίτια, αλλά και οι συνέπειες της ανήθικης και αντιδεοντολογικής συμπεριφοράς στα παραπάνω επαγγέλματα. Ακόμη, θα αναλυθεί η σημασία της ηθικής και της δεοντολογίας σε λογιστικό και ελεγκτικό πλαίσιο, αλλά και οι τρόποι εξασφάλισης της ηθικής και της δεοντολογίας σε αυτό.

1.3 Δομή Της Διπλωματικής Εργασίας

Το πρώτο μέρος της εργασίας είναι μια κριτική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και το δεύτερο αποτελεί το πρακτικό μέρος. Το πρακτικό μέρος έχει ως εξής: εντοπίζονται τα κενά που υπάρχουν στη σχετική βιβλιογραφία για την Ελλάδα και το θέμα αντιμετωπίζεται με την ανάλυση της χρηματοπιστωτικής και χρηματιστηριακής αγοράς μέσω μιας μελέτης περίπτωσης. Στο τέλος παρουσιάζονται επωφελή και αξιοποιήσιμα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο έχει ως στόχο την ανάδειξη μελετών σχετικά με την ηθική και την δεοντολογία στο πλαίσιο της λογιστικής και ελεγκτικής, καθώς και σχετικά με την ανάλυση φορολογικών απατών. Έτσι, παρουσιάζονται στο τέλος τα στοιχεία που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

2.2 Επισκόπηση Μελετών

Η έννοια της ηθικής έχει απασχολήσει τους Μπαμπινιώτη (2008), Brunk (2010), Γεροντίδου (2019), Badaracco (1995), Kohlberg (1981) και Βατικιώτη (2010). Εν συνόλω, η μελέτη του όρου «ηθική» δεν επικεντρώνεται απλώς στη παράθεση της ορισμού, αλλά και στη σημείωση της πηγής και διαδικασίας της ηθικής, της σημασίας των κοινωνικών αντιλήψεων αναφορικά με εκείνη, αλλά και στην ειδική σημασία της στο επιχειρηματικό πλαίσιο.

Για να καταλήξει μία ερευνητική διαδικασία στην απόδοση της απάντησης του ερευνητικού ερωτήματος, η μελέτη οφείλει να ξεκινήσει από τα πρώτα κύρια συστατικά της. Η ηθική αφορά τη μελέτη και την αιτιολόγηση των ηθικών αντιλήψεων. Είναι ένας τομέας της φιλοσοφίας που ασχολείται με το σωστό και το λάθος (Μπαμπινιώτης, 2008). Ωστόσο, η δεοντολογία και η ηθική, ως έννοιες, λανθασμένα θεωρούνται ταυτόσημες. Ο όρος ηθική βασίζεται στη λέξη «ήθος» που σημαίνει ηθικός χαρακτήρας. Σήμερα παρατηρείται επαναφορά αυτού, δηλαδή η ηθική είναι η επιστήμη και τα ηθικά σχετίζονται με τη συμπεριφορά ή τον χαρακτήρα ενός ατόμου (Brunk, 2010).

Από την άλλη μεριά, η έννοια της δεοντολογίας έχει αναλυθεί από τους Λιβαδά (2005), Bentham (1997) και Davis et al. (2001). Οι προαναφερόμενες αναλύσεις εστιάζουν τόσο στη θεωρητική απόδοση του όρου όσο και στη συμβολή της στην ομαλή λειτουργία της αγοράς.

Ο ωφελιμισμός, ως όρος συνδεδεμένος με εκείνον της ηθικής, αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης υπό το πρίσμα της διάκρισης του ρασιοναλιστικού εγωισμού από τον εγωκεντρισμό (Elango et al., 2010), αλλά και υπό το πρίσμα της εξήγησης της σημασίας των αποτελεσμάτων για τον ορισμό της ηθικής (Brunk, 2010).

Μεταβαίνοντας στην μελέτη της συνεργασίας, οι Badaracco et Joseph (1995) και ο Βατικιώτης (2010) αναλύουν τη σημασία της συνεργασίας τόσο στο γενικό επίπεδο της κοινωνίας όσο και στο πλαίσιο της ηθικής.

Στην απόδοση πληροφοριών αναφορικά με τους κώδικες δεοντολογίας έχουν συμβάλει οι Κοτσίρης (1991), Λιβαδά (2005), Brown (2009) και Βατικιώτης (2010). Οι πληροφορίες σχετίζονται με την διάκριση των κατηγοριών κωδίκων στην Ελλάδα, των χαρακτηριστικών τους, τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν αποτελεσματικό έναν κώδικα, ενώ σημειώνεται η σπουδαιότητα της ύπαρξής τους.

Στο τελευταίο μέρος της θεώρησης της ηθικής σε γενικό επίπεδο έχει συντελέσει η μελέτη του Brunk (2010), αφού αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ηθικής και διαχείρισης.

Μελετώντας το πρακτικό κομμάτι της ηθικής, οι Banmhart et Raymond (1961), Fassin (2011), Kant (2019), Roth (2007) και Ghosh et Zaher (2011) επισημαίνουν χρήσιμα στοιχεία. Ειδικότερα, μελετάται η σχέση της ηθικής με την λειτουργία μιας επιχείρησης, καθώς και ζητήματα που αφορούν την ηθική υπό πρακτική σκοπιά.

Το πλαίσιο ανάλυσης της ηθικής και δεοντολογίας στο επάγγελμα του λογιστή ειδικότερα υποστηρίζεται από τη μελέτη της Αργύρη (2018). Συγκεκριμένα, αποδίδεται η εισαγωγή της δεοντολογίας στη λογιστική, ο ορισμός της λογιστικής ηθικής, καθώς και η φύση της.

Σημειώνοντας τη διαδικασία της λογιστικής, λαμβάνουμε πληροφορίες από τους Duska et al (2018), Krishna et al. (2011), Ketz (2006) και Atrill &McLaney (2019). Πρόκειται για ανάλυση των σημαντικών ρόλων, των χαρακτηριστικών και του στόχου της λογιστικής.

Σε αντίθεση με τη διαδικασία της λογιστικής, εκείνη της ελεγκτικής απασχόλησε τους Krishna et al. (2011), Βατικιώτη (2010), Roth (2007), Duska et al (2018) και Ketz (2006). Εξηγούνται ο στόχος της, οι ενδιαφερόμενοι γι' αυτή, τα μέσα που χρησιμοποιεί, ενώ εστιάζουν και σε διαφόρου τύπου οικονομικά εγκλήματα.

Αναφορικά με τη σημασία των μαθημάτων δεοντολογίας στη λογιστική και την ελεγκτική, βασιζόμαστε στους Rao, Friedman και Cox (2009), Bernardi και Bean (2007), Graham (2011), Duska et al. (2018), Melé (2005), Brunk (2010), Anzeh και Abed (2015), Guilhem και Figueiredo (2008), Μπάμπη (2017), Fassin et al. (2011), Gowthorpe και Amat (2005) και Carvalho et al. (2010). Ζητήματα όπως η εφαρμογή της, ο χαρακτήρας της, η σημασία της και αποτελέσματα ερευνών συνιστούν βασικά στοιχεία, ενώ επισημαίνεται η

διάκριση του όρου «ήθος» από εκείνον της δεοντολογίας ως χρήσιμα στοιχεία για τη διδασκαλία τους.

Σχετικά με το τελευταίο κομμάτι του θεωρητικού υποβάθρου της διπλωματικής, αποδεικνύονται αξιοποιήσιμες οι μελέτες των Krishna et al. (2011), Μπάμπη (2017), Alford et al. (1993), Frost και Pownall (1994) και Booth et al. (1994). Συγκεκριμένα, πρόκειται για ανάλυση της συσχέτισης ανάμεσα στη λογιστική και την λειτουργία της αγοράς.

Αφετέρου, εξετάζοντας την ηθική και την δεοντολογία στο επάγγελμα του λογιστή και του ελεγκτή σε πρακτικό πλαίσιο μέσω μελέτης περιπτώσεων, οι Murthy (2010), Κατραμάδου (2002), Krishna et al. (2011) και Mulki et Jaramillo (2011) αποδίδουν πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της λογιστικής απάτης ως βασική γνώση για την εξέταση λογιστικών σκανδάλων, ενώ εξετάζονται στοιχεία που αφορούν συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Η ηθική και η δεοντολογία είναι ευρέως αξιοποιούμενες λέξεις στην καθημερινότητα. Ωστόσο, οι ορισμοί τους είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Επιπλέον, οι εκφράσεις αυτές χρησιμοποιούνται σε πολλά κοινωνικά πλαίσια και συνήθως χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα. Η ηθική συνδέεται στενά με την δεοντολογία, αλλά δεν πρέπει να συγχέονται. Οι Guilhem και Figueiredo (2008) επισημαίνουν ότι η σύγχυση των όρων προήλθε κυρίως από τις διαφορετικές σημασίες του όρου «ήθος». Ο όρος «ήθος» μπορεί να νοηθεί ως κατοικία ή καταφύγιο, χαρακτήρας ή φύση, συνήθεια ή έθιμο. Η κατανόηση του «ήθους» στην παρούσα ανάλυση προέρχεται από το «ήθος», που συνδέεται με τις συνήθειες, τα έθιμα και τις παραδόσεις (Μπάμπης, 2017).

Η ηθική διαφέρει από την δεοντολογία βάσει του γεγονότος ότι η ηθική θεωρείται ως φιλοσοφική πειθαρχία αναφορικά με το τι είναι σωστό και τι είναι κρίσιμο. Η ηθική έχει ήδη συμπεριλάβει αξίες, αρχές και κανόνες που διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η ηθική νοείται επίσης στη φιλοσοφία ως σχετική με την ανθρώπινη στάση και τα αποτελέσματα αυτής (Fassin et al., 2011).

Η δεοντολογία, από την άλλη, περιλαμβάνει αρχές και αντιλήψεις που ενσωματώνουν κοινωνικές διαδικασίες οι οποίες επιδιώκουν τη διάκριση μεταξύ ορθού και λάθους ως προς την στάση του ανθρώπου. Οι Guilhem και Figueiredo (2008) τονίζουν ότι τα άτομα αναλαμβάνουν συνειδητά και εκούσια ηθικούς κανόνες για την οργάνωση των διαπροσωπικών σχέσεων με βάση τις ηθικές αξίες. Η ηθική συνδέεται από ορισμένες απόψεις με την δεοντολογία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά και οι συνέπειές της αναλύονται βάσει μιας φιλοσοφίας ορθολογισμού και κριτικής. Το προαναφερόμενο γίνεται

προκειμένου να θεσπιστεί ένας κώδικας συμπεριφοράς. Σε μια προσπάθεια προσέγγισης της συζήτησης, είναι δυνατόν να εξεταστούν επαγγελματικά ζητήματα (Μπάμπης, 2017).

Εν συνόλω, είναι εμφανές ότι οι υπάρχουσες μελέτες εστιάζουν κυρίως στον καθορισμό και τη σημασία της ηθικής και της δεοντολογίας τόσο σε γενικό όσο και στο πλαίσιο της λογιστικής και ελεγκτικής. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η παρουσίαση, στο τέλος της διπλωματικής εργασίας, βασικών αιτιών λογιστικών σκανδάλων, με σκοπό την ευρύτερη κατανόηση του ζητήματος και την εύρεση επιπλέον τρόπων πρόληψης τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΛΟΓΙΣΤΙΚΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

3.1 Θεμελιώδεις Έννοιες Ηθικής Και Δεοντολογίας

3.1.1 Η Έννοια Της Ηθικής

Από ιστορική σκοπιά, η ηθική απασχόλησε πρώτα τον Σωκράτη, αν και ποτέ δεν ανέφερε τον όρο «ηθική». Κατόπιν, ο Πλάτων, εστίασε στην ευδαιμονία του ανθρώπου ως αποτέλεσμα της ενασχόλησης με την αρετή. Ωστόσο, και οι δύο προαναφερθέντες αποτέλεσαν του «προδρόμους» του Αριστοτέλη, ο οποίος ασχολούμενος με την ηθική, κυρίως στο έργο του «Ηθικά Νικομάχεια», ταύτισε την ηθική με πράξη και όχι θεωρητική αναζήτηση. Δηλαδή, η ηθική αποτελεί πραγματοποίηση ενάρετων πράξεων και όχι γνώση του καλού. Ο Σταγειρίτης υποστήριξε ότι η διδασκαλία από έμπειρους δασκάλους και η καλλιέργεια από τον άνθρωπο συνιστούν την ύπαρξη της ηθικής. Κατά τον Αριστοτέλη, η ηθική είναι έμφυτη στον άνθρωπο και τελειοποιείται με τη συνεχή εξάσκηση. Συνεπώς η διδαχή επιτυγχάνει την εκ φύσεως δυνατότητα. Όσον αφορά την ηθική, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, υπάρχουν τρία στάδια: πρώτα η συνείδηση των πράξεων, έπειτα οι πράξεις ως αποτέλεσμα προσωπικής προτίμησης και τέλος η σταθερότητα στον τρόπο με τον οποίο δρα κανείς (Γεροντίδου, 2019).

Οι φιλόσοφοι ταυτίζουν την ηθική με τις αντιλήψεις μιας κοινωνίας. Υπάρχουν φιλόσοφοι που αναφέρουν ότι η πλειοψηφία καθορίζει τι είναι ηθικό, δημιουργώντας έτσι την σχετικιστική φύση της ηθικής. Για παράδειγμα, στην αρχαία Ελλάδα, η αντίληψη της ηθικής από τον Αριστοτέλη ήταν ότι “οι κανόνες δεοντολογίας πρέπει πάντα να γίνονται αντιληπτοί από τις παραδόσεις και τις αποδεκτές απόψεις της κοινότητας” (Badaracco, 1995).

Μερικοί ψυχολόγοι, όπως ο Lawrence Kohlberg (1981), υποστηρίζουν ότι η ηθική συμπεριφορά πηγάζει από τις μεθόδους προσωπικής κρίσης του καθενός, με άλλα λόγια τη συλλογιστική του. Άλλοι ψυχολόγοι συσχετίζουν την ηθική με το ανθρωπιστικό ψυχολογικό κίνημα. Για παράδειγμα, για τον ορισμό του σωστού και του λάθους, μπορεί κανείς να ξεκινήσει από την «αυτό-αναβάθμιση» που είναι η ανώτερη ανάγκη και η εκπλήρωση των δυνατοτήτων. Άλλοι ψυχολόγοι έχουν αναπτύξει την εξελικτική ψυχολογία που ισοδυναμεί με

αντίληψη της ηθικής ως εξελικτικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, ο αλτρουισμός προς τα μέλη της ίδιας οικογένειας προωθεί την ευεξία του (Βατικιώτης, 2010).

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην ηθική εντάσσεται η κρίση για την δίκαιη συμπεριφορά και η αναγνώριση του καλού και μη. Στον τομέα των επιχειρήσεων, η «ηθική» αναφέρεται στην αξιολόγηση των αποφάσεων και δράσεων τους (Γεροντίδου, 2019).

Η αξία μιας απόφασης στην καθημερινότητα στηρίζεται στην εμπλοκή της ηθικής ως προς την επιλογή ανάμεσα σε διάφορα διλήμματα. Με άλλα λόγια, η ηθική είναι εκείνη που αποδίδει σημασία σε μια απόφαση.

Όπως θα αναδειχθεί παρακάτω, το πλήθος των διλημάτων στη χρηματοοικονομική και ιδιαίτερα στη λογιστική οδηγούν στην ανάγκη σχηματισμού κώδικα δεοντολογίας, καθώς και κοινώς αποδεκτών λογιστικών προτύπων. Τα ηθικά διλήμματα σχετίζονται με την διαστρέβλωση χρηματοοικονομικών καταστάσεων, τη φοροδιαφυγή, κ.ά.

3.1.2 Η έννοια Της Δεοντολογίας

Με τον όρο «δεοντολογία» νοείται η αναγκαιότητα τήρησης συγκεκριμένων υποχρεώσεων από εργαζομένους κατά την επαγγελματική τους δραστηριότητα, ρυθμιζόμενες από τους ίδιους και ανεξάρτητες του νομικού συστήματος. Στόχος των υποχρεώσεων είναι η εξασφάλιση ομαλής λειτουργίας και η κατοχύρωση της εμπιστοσύνης. Είναι βέβαιο ότι οι ίδιοι οι επαγγελματίες είναι οι καλύτεροι γνώστες των αδυναμιών και των προβλημάτων του τομέα τους. Ως εκ του παραπάνω, οι Ενώσεις είναι υπεύθυνες για την θέσπιση κανόνων συμπεριφοράς, οι οποίες δεν δεσμεύονται από νομικές επιταγές, καθιστώντας τες έτσι επιρρεπείς σε αθέμιτο ανταγωνισμό και κοινωνικές κριτικές. Ο βασικός λοιπόν, για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς, παράγοντας της εμπιστοσύνης βασίζεται περισσότερο σε δεοντολογικούς κανόνες παρά σε επιταγές νόμων. Επιπλέον, οι κανόνες δεοντολογίας χαρακτηρίζονται από το επιπλέον πλεονέκτημα της δυνατότητας προσαρμογής και ευελιξίας. Έχουν ως στόχο την επίλυση θεμελιωδών ζητημάτων, ενώ είναι λιγότερο άκαμπτοι από τους κανόνες δικαίου, η δημιουργία των οποίων βασίζεται στη δημόσια εξουσία. Η προαναφερόμενη έλλειψη δέσμευσης από τους νόμους οδηγεί στην εν λόγω ευελιξία και στην προσαρμογή στις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεταβλητότητα (Λιβαδά, 2005).

Η έννοια της δεοντολογίας αποτελεί βασικό όρο σε επαγγελματικό περιβάλλον, ιδιαίτερα σε εκείνο των ελεγκτών λογιστών. Στόχος της δεοντολογίας είναι η αποδοχή, εκ μέρους των ατόμων, των πρωταρχικών αρχών της χρησιμότητας και η δημιουργία της βάσης για την ηθική και δεοντολογική δράση των επαγγελματιών. Η δεοντολογία χαρακτηρίζεται πολλές φορές ως τομέας “της τέχνης και της επιστήμης της Ευδαιμονικής” και συγχρόνως η «δεοντολογία» ταυτίζεται με την «Ηθική (με την ευρύτερη σημασία της λέξης)». Αναλυτικότερα, η δεοντολογία συνιστά το σύνολο της ηθικής και συνεπώς μέρος της επιστήμης. Η χρηστικότητα, λοιπόν, δεν είναι αναγκαίο στοιχείο ενός δεοντολόγου. Όπως λέει ο Bentham (1997), ο δεοντολόγος έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως «*ipsedixital*», να βασίσει κάποια ένδειξη σε προσωπική κρίση χωρίς να αναφέρεται στους όρους «ευτυχία ή δυστυχία». Η χρηστικότητα δεν αποτελεί αποκλειστικό σκοπό της δεοντολογίας. Διαφορετικές κοσμοθεωρίες μπορούν να έχουν και διαφορετικές δεοντολογίες. Κατά συνέπεια, η δεοντολογία θεωρείται περιορισμένο στοιχείο, τμήμα μιας πλήρους πίστης, όπως η χρηστικότητα. Όπως γίνεται φανερό, η δεοντολογία διαμορφώνεται βάσει καθολικά αποδεκτών αρχών και όχι στηριζόμενη σε δικές της προϋποθέσεις (Davis et al., 2001).

3.1.3 Ωφελμιστική Ηθική Και Ιδιοτέλεια

Ο ωφελμισμός και η ιδιοτέλεια βασίζονται στη πρόταξη του ‘εγώ’. Ο εγωκεντρισμός είναι η τάση επίτευξης της ευδαιμονίας εις βάρος εκείνης των υπολοίπων. Ο ρασιοναλιστικός εγωισμός ταυτίζεται με την επιδίωξη της προσωπικής ευτυχίας με τον ταυτόχρονο σεβασμό των δικαιωμάτων των συνανθρώπων (Elango et al., 2010).

Μια έτερη αντίληψη βασίζεται στον προσδιορισμό μιας πράξης ως ηθικής ή ανήθικης με βάση τα αποτελέσματα αυτής. Έτσι προκύπτει η δυνατότητα άσκησης δεοντολογίας. Επιπρόσθετα, ο χρηστικός χαρακτήρας αντιλαμβάνεται την ηθική ενέργεια ως ενέργεια από την οποία απορρέει το επιτυχέστερο αποτέλεσμα (Brunk, 2010).

3.1.4 Η Ηθική Στο Πλαίσιο Της Συνεργασίας

Η συνεργασία δημιουργεί τις συνθήκες για υπέρβαση του ατομοκεντρισμού, συνειδητοποίηση της σημασίας της κοινωνίας ως συνόλου και αναγνώριση της προσφοράς του συνανθρώπου,

βασικά στοιχεία για την ομαλή καθημερινότητα. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο ρόλος της κοινωνίας είναι η επίτευξη σπουδαιών αποτελεσμάτων, βασιζόμενων σε συνεργασία, και όχι η απλή συμβίωση και συνύπαρξη. Είναι γνωστή, μάλιστα, η διαπίστωση του Καμύ πως «καμία κοινωνία δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς την ιδέα της συμμετοχής σε μια κοινή προσπάθεια» (Badaracco et Joseph, 1995) .

Κυρίαρχος σκοπός της κοινωνίας είναι η αλληλεγγύη που συμβάλλει στην άνοδο σε επίπεδο ατόμου, αλλά και κοινωνίας. Η συμβίωση στο πλαίσιο της κοινωνίας συνεπάγεται αναπόφευκτη συνεργασία, καθώς η συνύπαρξη οδηγεί στην ανάγκη βοήθειας εκ μέρους των υπολοίπων, στοιχείο που χαρακτηρίζει το σύνολο των ανθρώπων και όχι μόνο ένα μέρος αυτών.

Η συνεργασία θέτει τις βάσεις για κατάκτηση της ηθικής, της μεγαλοψυχίας και του αλτρουισμού. Οι άνθρωποι εξοικειώνονται με την αναγνώριση της αξίας των υπολοίπων και της σημασίας της αλληλεγγύης. Ιδίως στην εποχή του υλισμού, η συνεργασία θα οδηγήσει σε υπέρβαση της εγωπάθειας και της κοινωνικής απομόνωσης και ως εκ τούτου στη προτίμηση της κοινωνικής προσφοράς. Τοιουτοτρόπως, θεμελιώνεται η ύπαρξη ανθρωπιστικών αξιών και η κατάργηση του μωπικού ατομικισμού. Ο Γάλλος Emile Durkheim, ασχολούμενος τον 19^ο αιώνα με την κοινωνιολογία, ανέφερε ότι «οι κοινωνικές ανισότητες, οι διαίρεσεις και οι ανταγωνισμοί καταργούνται αν επικρατήσει η αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων και θα έχει ως συνέπεια μια κοινωνία ηθική, με ισότητα και αλληλεγγύη» (Βατικιώτης, 2010).

3.1.5 Εγκαθίδρυση Κώδικα Ηθικής Και Δεοντολογίας

Ως κώδικα χαρακτηρίζουμε την μεθοδική καταγραφή κανόνων εκ μέρους των επαγγελματιών. Έτσι πραγματοποιείται η οργάνωση και η ακρίβεια των κανόνων. Πρέπει να ειπωθεί ότι οι κώδικες δεοντολογίας δεν είναι σταθεροί από χώρα σε χώρα, στοιχείο που βασίζεται στα διαφορετικά πολιτιστικά και ηθικά χαρακτηριστικά της καθεμίας. Η αξιοποίηση δεοντολογικών κωδίκων παρατηρείται και στην Ελλάδα, σε διάφορους οικονομικούς κλάδους, για παράδειγμα στον χρηματοπιστωτικό, στον ασφαλιστικό κ.τ.λ. Αναλυτικότερα, όσον αφορά την χώρα μας, οι κώδικες δεοντολογίας διακρίνονται σε επτά υποκατηγορίες και συγκεκριμένα σε εκείνες του χρηματοπιστωτικού τομέα (π.χ. κώδικας σχετικός με τράπεζες), του ασφαλιστικού τομέα (π.χ. κώδικας σχετικός με ασφαλιστικές επιχειρήσεις), του διαφημιστικού χώρου (Ελληνικός Κώδικας Διαφήμισης), του δημοσιογραφικού και μέσων μαζικής

ενημέρωσης χώρου (π.χ κώδικας σχετικός με ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα), του μάρκετινγκ (π.χ. κώδικας σχετικός με δημοσκοπήσεις) και των ελεύθερων επαγγελματιών (π.χ. κώδικες σχετικοί με το επάγγελμα του δικηγόρου, του λογιστή και του γιατρού) (Κοτσίρης, 1991).

Οι δεοντολογικοί κώδικες ταυτίζονται στην ουσία με ένα μη αυστηρό δίκαιο χωρίς να χαρακτηρίζονται από νομοθετική ισχύ και χωρίς να σημαίνει ότι το προαναφερθέν στοιχείο αποκλείεται σε όλες τις περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, η προσθήκη νομοθετικής ισχύος πραγματοποιείται είτε στην αρχή, με την καθιέρωση τους με νόμους, είτε με την μεταγενέστερη αποτύπωση τους σε κείμενα νομοθετικού τύπου (Λιβαδά, 2005). Οι κώδικες δεοντολογίας λειτουργούν παράλληλα με το “αυστηρό” δίκαιο. Ακόμη, συνήθως αυτορυθμίζονται, ενώ δεσμεύουν στηριζόμενοι στην επιδίωξη τήρησης τους, δηλαδή στο κριτήριο της αξιοπιστίας.

Η κωδικοποίηση των κανόνων εξασφαλίζει σε αυτούς σταθερότητα, προσβασιμότητα και λειτουργικότητα (Λιβαδά, 2005). Οι μεταβαλλόμενες ανάγκες αναπροσαρμόζουν ευκολότερα τους κανόνες των κωδίκων δεοντολογίας παρά ένα νομοθέτημα, ενώ ακόμη έχουν την υποχρέωση και δυνατότητα να δηλώνουν και να ειδικεύουν με τρόπο κατανοητό τις νομοθετικές ευθύνες, που προκύπτουν είτε από τον κοινοτικό είτε από τον εθνικό νομοθέτη. Υποστηρίζεται ότι ένας Κώδικας αποτελεί τον καταλληλότερο τρόπο για τη δημιουργία δεοντολογικών κανόνων, αφού πραγματοποιεί την μετατροπή γενικών αρχών σε τυποποιημένες στάσεις συμπεριφοράς, τις οποίες καλούνται δεσμευόμενοι οι επαγγελματίες να τηρούν υπό τον φόβο πειθαρχικών ποινών (Λιβαδά, 2005).

Η αναγκαία φύση της θέσπισης δεοντολογικών κανόνων βασίζεται σε διάφορες παραδοχές. Η ίδια η ελεύθερη οικονομία συνεπάγεται ανάγκη καθιέρωσης επαγγελματικών δεοντολογικών κανόνων, έτσι ώστε να προλαμβάνεται η πιθανότητα αυθαιρεσιών εκ μέρους των παραγωγών και εμπόρων και να εξασφαλίζεται η ορθότητα των επαγγελμαμάτων τους. Εντός του πεδίου λειτουργίας της αγοράς ο δεοντολογικός κώδικας ενδυναμώνει τα ηθικά χαρακτηριστικά της προσωπικής και επαγγελματικής απασχόλησης. Επακολούθως, η διαδικασία κωδικοποίησης των δεοντολογικών κανόνων οδηγεί στην ισχυροποίηση της επαγγελματικής συνειδητότητας των ατόμων ενός επαγγελματικού σωματείου, εξασφαλίζει τον ομοιογενή και ποιοτικό χαρακτήρα της κοινής επαγγελματικής απασχόλησης, αυξάνει το στοιχείο της εμπιστοσύνης, ενώ παράλληλα εγγυάται τον ασφαλή και σταθερό χαρακτήρα των συνδιαλλαγών. Η θεμελίωση, συνεπώς, ενός κώδικα συμπεριφοράς εκφράζει στην ουσία την ανάληψη κοινωνικής ευθύνης.

Κατά την διάρκεια ετοιμασίας ενός κώδικα είναι ωφέλιμο να λαμβάνονται υπόψη διαφορετικά σχέδια ή πιθανές περιπτώσεις και κατόπιν να πραγματοποιείται εφαρμογή των κωδίκων για την εξαγωγή αποδοτικότερων διαπιστώσεων. Ορισμένες πιο αναγκαίες νουθετήσεις επισημάνθηκαν από τον Brown (2009) και συμπυκνώνονται στα εξής: από την οπτική των αρχών, των προσμονών και των αντιλήψεων και όχι των συμβάντων, ο καθορισμός ενός οργανισμού ή κατάστασης βασίζεται περισσότερο στις αξίες. Για την διαμόρφωση ενός ηθικού και δεοντολογικού κώδικα, η απλουστευμένη γλώσσα θα συμβάλλει στην άμεση κατανόηση του από τους πάντες στο σύνολο των επιπέδων. Είναι προτιμότερη η χρήση ενεργητικής παρά παθητικής φωνής, προκειμένου να ενεργοποιηθούν τα κίνητρα υπακοής στον Κώδικα. Σε περίπτωση αμφιβολίας αναφορικά με την έννοια μιας πρόβλεψης κώδικα, η παροχή παραδείγματος μπορεί να διασαφηνίσει. Αν παρουσιαστεί ανάγκη τροποποίησης ή διόρθωσης του Κώδικα, η συγκεκριμένη διαδικασία πρέπει να πραγματοποιηθεί υπό προσεκτική εξέταση του ότι διεξάγεται η αρχική διεργασία ανάπτυξης κώδικα. Ο σωστότερος τρόπος πραγματοποίησης της παραπάνω διαδικασίας είναι ο καθορισμός των θεμελιωδών αξιών και των προτεραιοτήτων και κατόπιν να δοθεί έμφαση σε σημαντικές λεπτομέρειες. Μια με σαφήνεια καθορισμένη ανάγκη για έναν κώδικα είναι ιδιαίτερης σημασίας, υπό το δεδομένο ότι δεν υπάρχει αιτία να δημιουργηθεί και να έχει δεοντολογικό κώδικα απλώς για να το έχει. Χρειάζεται η δυνατότητα λόγου εκ μέρους όλων των μελών, αλλά χρειάζεται, επιπλέον, να ξέρουν γιατί είναι βασικός ο κώδικας και γιατί περιέχει τις συγκεκριμένες αρχές. Ζωτικής σημασίας είναι ο κώδικας να μην είναι ούτε απλός ούτε περίπλοκος, να παραλείπει την ενασχόληση με λεπτομέρειες, καθώς και να αποφεύγει την επανάληψη κανονισμών που έχουν ήδη διατυπωθεί (Βατικιώτης, 2010).

3.1.6 Η Ανώτατη Διοίκηση Ως Βασικός Παράγοντας Στο Πλαίσιο Της Ηθικής Ενός Οργανισμού

Η εργασία των διευθυντών σε οργανισμούς συνεπάγεται αντιμετώπιση καθημερινών ηθικών προβληματισμών. Η πλειονότητα των αποφάσεων που καλούνται να λαμβάνουν έχει ηθικό χαρακτήρα. Η ενασχόληση με τις ηγετικές υποχρεώσεις, όπως προαναφέρθηκε άλλωστε και για τη λήψη αποφάσεων, οδηγεί στην ύπαρξη ηθικών θεμάτων. Με οποιοδήποτε ρόλο διαχείρισης ασχολούνται, η κρίση του δικαίου, άδικου, σωστού και λάθους αποτελεί το κριτήριο επιλογής αποφάσεων. Επιπροσθέτως, δεν είναι ιδιαίτερης σημασίας το διαχειριστικό

επίπεδο, υψηλόβαθμο, μεσαίο ή χαμηλόβαθμο. Η αντιμετώπιση ηθικών προβλημάτων σχετίζεται με το σύνολο των επιπέδων. Δεδομένης της κρισιμότητας του ζητήματος της ηθικής στον διοικητικό τομέα, απαιτείται ενημέρωση των διαχειριστών ως προς αυτό (Brunk, 2010).

3.2 Τα Επαγγέλματα Του Λογιστή Και Του Ελεγκτή

3.2.1 Η Ηθική Και Η Δεοντολογία Σε Πρακτικό Επίπεδο

Η ηθική στο οργανωτικό πλαίσιο σχετίζεται με τις ηθικές κρίσεις των ατόμων ως προς το δίκαιο και το άδικο. Η λήψη αποφάσεων διεξάγεται είτε από μεμονωμένα άτομα είτε σε ομαδικό επίπεδο. Η δεοντολογία και η ηθική στάση στις επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα προσφοράς ωφελειών στο πρακτικό πλαίσιο. Η δύναμη μιας επιχείρησης στη σύγχρονη εποχή βασίζεται στη συνεχή επικοινωνία της με την κοινωνία στο σύνολο της. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαία η ανταπόκριση της επιχείρησης στις κοινωνικές ευθύνες προκειμένου να αυξάνει την κοινωνική της ισχύ. Μία πιθανή παράβαση κανόνα θα αποτελέσει διαταραχή σχέσεων ανάμεσα στην επιχείρηση και την κοινωνία. Η σημερινή, λοιπόν, επιχείρηση οφείλει να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον, δηλαδή να επηρεάζει και να επηρεάζεται απ' αυτό. Αναλυτικότερα, η δράση ως προς την κοινωνική ευθύνη μπορεί να εξεταστεί υπό τρία πρίσματα, συνδεδεμένα μεταξύ τους και καλυπτικά όλων των φασμάτων των δεοντολογικών και ηθικών καθηκόντων της επιχείρησης (Banmhart et Raymond, 1961).

Αντίληψη έννοιας

Ο όρος της κοινωνικής ευθύνης αφορά τις αποφάσεις του επιχειρηματία ως προς τις αποφάσεις και τα μέτρα σε πρακτικό επίπεδο, τα οποία υπερβαίνουν τα άμεσα οικονομικά και τεχνικά ενδιαφέροντα της εταιρείας. Υπό μια άλλη οπτική, η έννοια της κοινωνικής ευθύνης ισοδυναμεί με τις αποφάσεις ή τις κατευθύνσεις που επιλέγονται οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις αντικειμενικούς σκοπούς, καθώς και τις αξίες της κοινωνίας. Εάν, λοιπόν, η επιχείρηση σταματήσει να ορίζει ως μοναδικό σκοπό της το κέρδος, αφοσιώνεται αναγκαστικά σε ευθύνες αναφορικά με την ανάπτυξη και την ευημερία της κοινωνίας (Fassin, 2011).

Σύρραξη κέρδους και ευθύνης

Ενδέχεται μια επιχείρηση να επιδιώκει μικρά κέρδη μέσω πράξεων οι οποίες φέρουν κοινωνική ευθύνη. Για παράδειγμα, μπορεί να εφαρμόσει την απόδοση υποτροφιών στα παιδιά των υπαλλήλων στην επιχείρηση, πράξη που μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στα έσοδα μικρής έκτασης. Πέραν τούτου, η προαναφερόμενη επιλογή θα οδηγήσει σε ικανοποίηση και συνεπώς εργατικότητα του υπαλλήλου, αποτέλεσμα που συνεπάγεται με τη σειρά του έσοδα μεγάλης έκτασης και μακροχρόνια. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα ανακάλυψης νέων ταλέντων που μπορούν να προσφέρουν στην επιχείρηση.

Κοινωνικό πρόγραμμα της επιχείρησης

Η διαφοροποίηση της στάσης μιας επιχείρησης και η οριοθέτηση του κοινωνικού καθήκοντος βασίζονται στην ανάληψη κοινωνικών προγραμμάτων από την επιχείρηση. Συνεπώς, η αύξηση της παραγωγής και του κέρδους συμπληρώνεται από την βελτιστοποίηση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων της κοινωνίας. Τα έσοδα χρειάζεται να αξιοποιηθούν για την επίλυση βασικών κοινωνικών δυσκολιών (Fassin, 2011).

Ένα βασικό κομμάτι στο πλαίσιο της μελέτης της δεοντολογίας σχετίζεται με την παροχή των υποδειγμάτων ως βάσεις για την λήψη ηθικών αποφάσεων σε μια επιχείρηση. Έχουν δημιουργηθεί διάφοροι συλλογισμοί που αποτελούν το πλαίσιο των προσεγγίσεων.

Δεοντολογία

Η ερμηνεία της έννοιας της δεοντολογίας στηρίζεται στην αντίληψη της ως στοιχείο με βάσεις σε αρχές στην ηθική. Για τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως ηθικού πρέπει να μην παρατηρείται απλώς η παραγωγή οξυνών αποτελεσμάτων. Ο Immanuel Kant (2019), ως ο διασημότερος δεοντολόγος, επεσήμανε τον 18^ο αιώνα την δυνατότητα ανάπτυξης δεοντολογικών προτύπων, εκ μέρους των λαών, αποκλειστικά μέσω της λογικής. Όπως λέει ο ίδιος, ένας άνθρωπος δύναται να κρίνει τις στάσεις του ως μη λανθασμένες, ανεξαρτήτως της έκβασης και μολονότι χρησιμοποιείται ένας αναληθής ισχυρισμός για την προστασία ενός μέρους. Είναι, συνεπώς, σημαντική η δημιουργία γενικευμένων νόμων από την κοινωνία και τις επιχειρήσεις αναφορικά με ψευδείς ισχυρισμούς και εριστικές συμπεριφορές. Για παράδειγμα, ο σπουδαστής που δεν αποδέχεται την απάτη σε εξεταστική δοκιμασία είναι επάξιος ηθικής μόνο αν η προαναφερόμενη επιλογή του βασίζεται σε αντίληψη γενικής υποχρέωσης. Αντίθετα, αν η παραπάνω στάση είναι ιδιοτελής και προέρχεται από τον φόβο μήπως αποκαλυφθεί η απάτη, τότε δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ηθικός (Banmhart et Raymond, 1961).

Εντούτοις, το άτομο που διακατέχεται από καλή θέληση, αντιλαμβάνεται το ορθό και την κατάλληλη στιγμή αντίδρασης. Σύμφωνα με τον Καντ, ο άνθρωπος θα έπρεπε να συμμορφώνεται μόνο σε εκείνα τα υποδείγματα που θα επιθυμούσε να έχει όλη η οικουμένη. Ο ίδιος ονόμασε την προαναφερθείσα θεωρία «οικουμενικότητα» (Roth, 2007).

Ο οικουμενισμός παρέχει κατεύθυνση ως προς τα πρότυπα με τα οποία το άτομο καταλήγει σε αποφάσεις. Ο Καντ εντόπισε μερικά δικαιώματα καθολικής ισχύος, όπως το δικαίωμα προσωπικού βίου και η ελευθερία συναίνεσης. Κάποια θέματα προέρχονται από τη μη γνώση των κανόνων τους οποίους πρέπει να εφαρμόσει κανείς (Ghosh et Zaher, 2011).

3.2.2 Κώδικας Στο Επάγγελμα Του Ελεγκτή Λογιστή

Είναι δέον, αρχικά, να επισημανθεί ότι η εισαγωγή της δεοντολογίας στο πλαίσιο της λογιστικής αποδίδεται στον Ιταλό Luca Pacioli, ή αλλιώς «Πατέρα της Λογιστικής». Η σχετική του ανάλυση πραγματοποιήθηκε στο βιβλίο του: «Summa de Arithmetica, Geometria, proportioni et proportionalita», μια συλλογή αναφορικά με την αριθμητική, τη γεωμετρία, την αναλογία και την αναλογικότητα. Το εν λόγω βιβλίο αποτέλεσε ένα εγχείρημα αναίρεσης της κακωνυμίας της διδασκαλίας των Μαθηματικών σε εκείνη την περίοδο (Αργύρη, 2018).

Από την άλλη πλευρά, ως Λογιστική Ηθική ορίζουμε τον φιλοσοφικό τομέα που εστιάζει στην ανάλυση των προτύπων που αφορούν την στάση του λογιστή αναφορικά με την ευπρέπεια ή μη των δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του επαγγέλματος, καθώς και των ενουσμάτων και των στόχων του. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, συνεπώς, η Λογιστική Ηθική δίνει έμφαση στο λογικό καθήκον του λογιστή σχετικά με την εξασφάλιση ποιοτικού επιπέδου και καλής φήμης ως προς το επάγγελμα, παρέχοντας υπηρεσία σε όλους τους ενδιαφερόμενους (Αργύρη, 2018).

Ακόμη, η Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών (International Federation of Accountants-IFAC), με εκπροσώπηση 2,5 εκατομμυρίων λογιστών και ορκωτών ελεγκτών σε 123 κράτη, δημιουργήθηκε χάριν διασφάλισης της ηθικής στο πλαίσιο της λογιστικής. Καθήκον της είναι η ισχυροποίηση του λογιστικού επαγγέλματος, η κάλυψη των δημοσίων αναγκών και η συμβολή στη διαμόρφωση υγιούς διακρατικής οικονομίας, θεμελιώνοντας την υπακοή σε ποιοτικά επαγγελματικά υποδείγματα, εκφράζοντας γνώμη αναφορικά με θέματα δημόσιου τύπου, όπου η εξειδίκευση στο επάγγελμα είναι σχετικής φύσεως. Οι συσκέψεις της Διεθνούς Ομοσπονδίας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα διαρκώς μεταβαλλόμενα αιτήματα από τους

λογιστές, δημοσιεύουν και πραγματοποιούν τακτικά επικαιροποίηση του Κώδικα Ηθικής για λογιστές, τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα (International Standards on Auditing-ISAs) τα Διεθνή Εκπαιδευτικά Πρότυπα και τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα Δημοσίου Τομέα (Αργύρη, 2018).

Η ευθύνη του ορκωτού ελεγκτή αφορά όχι μόνο το νομικό πλαίσιο, αλλά και το κοινωνικό, καθώς και το πλαίσιο των πελατών του. Το εν λόγω καθήκον παρατηρείται σε διάφορα κράτη και υπαγορεύεται μέσω ενός κώδικα στάσης προς πελάτες, όπως ακριβώς έχει δημιουργηθεί και κώδικας στάσης προς τα υπόλοιπα μέλη του σώματος. Προς εξήγηση τούτου, οι υπαγορευμένες από τον νόμο ευθύνες δεν μπορούν να αντιπροσωπεύουν πλήρως την ορθή στάση κάθε επαγγελματία σε πρακτικό επίπεδο. Ο συμπεριφορικός αυτός κώδικας δεν είναι παρά η συνειδητοποίηση του κοινωνικού καθήκοντος, το οποίο επιτάσσει ο κοινωνικός χαρακτήρας του επαγγέλματος.

3.2.3 Η Λογιστική Ως Διαδικασία

Η εργασία του λογιστή είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία ή όχι μιας επιχείρησης. Στην πορεία της ιστορίας έχουν γραφεί πλήθος άρθρων που αναγνωρίζουν τις δραστηριότητες των λογιστών. Ο λογιστής προσφέρει υψηλής ποιότητας νουθεσίες σε επιχειρηματίες, είτε υφισταμένους είτε νέους στην αγορά εργασίας. Συμβάλλουν στην αξία της επιχείρησης μέσω της αξιοποίησης λογιστικών συστημάτων και απαραίτητων αρχών. Συντελεί στην λήψη προσοδοφόρων οικονομικών αποφάσεων, καθώς και στην χρησιμοποίηση σύγχρονων τεχνικών για την αύξηση των εσόδων. Επιπροσθέτως, οι λογιστές χαρακτηρίζονται από ένα πλήθος ρόλων σε μια επιχείρηση. Αναλυτικότερα, σημασία έχουν, επίσης, τα εξής (Duska et al, 2018):

- Διαδικασία ελέγχου
- Ενασχόληση με λογαριασμούς
- Προγραμματισμός για οργάνωση
- Προσκόμιση φόρων
- Προσχεδιασμός καταστάσεων σε οικονομικό πλαίσιο
- οι ποιοτικές εισροές στους ενδιαφερόμενους

Η αξιοποίηση ΔΛΠ και Λογιστικών Προτύπων συνεπάγεται απόδοση ευκαιριών σε πλήθος λογιστών. Ανεξαρτήτως της συμμόρφωσης σε πρότυπα, η κρίση σε χρηματοπιστωτικό επίπεδο πηγάζει από την έλλειψη επανεξέτασης των οικονομικών εκθέσεων, από την έκθεση τους στους επιδειξάντες ενδιαφέρον, τους πιστοδότες και όσους πραγματοποιούν επενδύσεις. Βάσει της ανεπαρκούς εντιμότητας μερικών λογιστών και της ανεπιτυχούς αναφοράς των οικονομικών καταστάσεων, αρκετοί επενδυτές κατέληξαν σε αποφάσεις ως προς την διαμόρφωση αποφάσεων. Τα εν λόγω συμβάντα κατέστησαν τους λογιστές σε καθεστώς ελέγχου (Krishna et al., 2011).

Οι επιχειρήσεις στη σύγχρονη εποχή επεδίωξαν από τον λογιστικό τομέα την καινοτομία και την συχνή δραστηριότητα, προκειμένου να διαχειρίζεται τους πελάτες και τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες τους. Ο συνεχής εμπλουτισμός του γνωστικού πεδίου των λογιστών και η καινούργια δεοντολογία των επιχειρήσεων δημιουργεί αυξανόμενη πίεση στον επαγγελματικό τους τομέα. Παραδείγματος χάριν, η ενασχόληση με περιουσίες στις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο, δεδομένης της εμπλοκής δημόσιας περιουσίας, καθιστά αναγκαία τη μη αλλοίωση αρχείων από τους λογιστές. Όσοι ενδιαφέρονται είναι επαρκώς πληροφορημένοι σχετικά με τις αρχές και τις αξιώσεις, ώστε αναμένουν ποιοτικές παροχές από τους λογιστές. Η ενσωμάτωση σύγχρονων μέσων πληροφορικής στο λογιστικό επάγγελμα έχει οδηγήσει σε αύξηση της απαίτησης στον εν λόγω τομέα, κάτι που απουσίαζε από παλαιότερες εποχές. Μέσω του ERP έχει πραγματοποιηθεί η ορθή οργάνωση των λογιστών, αν και η εταιρεία οφείλει να λάβει αποφάσεις για τα εργαλεία του ERP, θεμελιώδης στόχος ενός λογιστή είναι η αντίληψη της εφαρμογής, της διεργασίας και των αρχών του οργανισμού (Ketz, 2006). Οι λογιστές χρειάζεται να διασφαλίσουν την ευπείθεια στην αγορά και να συνειδητοποιήσουν τις αλλαγές σε όλη την υφήλιο. Ο λογιστής είναι το άτομο στο οποίο βασίζονται οι εκθέσεις MIS, οι οποίες συνιστούν απαραίτητο στοιχείο για την κατανόηση του οργανωτικού πλαισίου εκ μέρους των διευθυντών. Εύστοχα οι Atrill & McLaney (2019) επεσήμαναν ότι “Οι οργανισμοί υποχρεώνονται να εφαρμόσουν τα MIS για τη συλλογή δεδομένων για επιχειρηματικές πληροφορίες για λήψη αποφάσεων”.

Βασικό στοιχείο των λογιστών πρέπει να αποτελεί η συνειδητοποίηση της ύπαρξης κέρδους και ρευστού ως πρωταρχικής σημασίας. Η κρίση του υπεύθυνου των διαθεσίμων, αναφορικά με τις ανάγκες της εταιρείας σε οικονομικό επίπεδο και τις αγορές χρηματοπιστωτικών μέσων, συνιστά δοκιμαστική διαδικασία ως προς το γνωστικό του επίπεδο. Εξακολουθεί τακτικά να ζυγίζει μεταξύ της ύπαρξης κέρδους από επενδύσεις και της μη μακροπρόθεσμης ύπαρξης ρευστού. Δεδομένου ότι αμφότερα δεν περιέχουν κόστος, ο λογιστής ασχολείται με την

παρακολούθηση της δυνατότητας διάθεσης και της βραχυπρόθεσμης εξόφλησης στους πιστοδότες. Η αμεσότητα της εξόφλησης συντελεί στο να αυξηθεί το όριο πίστωσης και η επένδυση ρευστού στην αγορά συμβάλλει στην επίτευξη βραχυπρόθεσμων εσόδων και συνεπώς στην ρύθμιση του κέρδους.

3.2.4 Η Ελεγκτική Ως Διαδικασία

Ως ελεγκτική ορίζουμε τον οικονομικό κλάδο που ασχολείται με κανόνες βάσει των οποίων διεξάγονται έλεγχοι στον οικονομικό τομέα. Οι προαναφερόμενοι έλεγχοι αποσκοπούν στην διαπίστωση της εγκυρότητας των πληροφοριών χρηματοοικονομικού τύπου που προσφέρει η λογιστική (Krishna et al., 2011).

Εκείνοι που ενδιαφέρονται συνήθως για λογιστικά στοιχεία είναι όσοι έχουν αναλάβει διοικητικό ρόλο, καθώς χαρακτηρίζονται από την αίσθηση ευθύνης, οι ενδιαφερόμενοι για επενδύσεις και μετοχές, οι πιστοδότες που αποσκοπούν στην εξόφληση τους, οι πελάτες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για δοσοληψίες με την επιχείρηση, όπως και οι υπάλληλοι που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της απασχόλησης τους. Εντούτοις, λογιστικά στοιχεία δύνανται να κεντρίσουν το ενδιαφέρον αντιπάλων, οι οποίοι στοχεύουν στη λήψη πληροφοριών αναφορικά με την εξελικτική πορεία άλλης επιχείρησης, της εξουσίας σε τοπικό και μη επίπεδο, επαγγελματικών οργανώσεων με στόχο την προάσπιση δικαιωμάτων, ατόμων που ενημερώνονται για τις οικονομικές συνθήκες, καθώς και ατόμων που επιδίδονται στην ανάλυση και μελέτη χρηματοοικονομικών δεδομένων με σκοπό την έρευνα (Βατικιώτης, 2010).

Από την άλλη μεριά, οι προσφέροντες λογιστικών πληροφοριών είναι οι υπηρεσίες μιας επιχείρησης μέσω οργανωμένων ημεροδεικτών, ισοζυγίων, αναλυτικού καθολικού, γενικού καθολικού και λογιστικών βιβλίων προς παροχή βοήθειας (Roth, 2007).

Ο τομέας της ελεγκτικής εστιάζει στην διατύπωση των προτύπων που στοχεύουν στο κατά σύστημα καθορισμό της μορφής, των ορίων και της μεθόδου ελέγχου των δραστηριοτήτων και ιδίως εκείνων που ανήκουν στον διαχειριστικό τομέα, των υπεύθυνων για την αποφυγή σφαλμάτων ή καταχρηστικών ενεργειών, αλλά και τη διαπίστωση του ορθού και έννομου τρόπου αυτών (Duska et al, 2018).

Η επιστήμη της ελεγκτικής δεν ασχολείται με την εξακρίβωση του νομικού ή μη χαρακτήρα των μονάδων. Επιπλέον, δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον για το αν η επιχείρηση στοχεύει σε

κέρδος ή όχι ούτε για τα χαρακτηριστικά του οργανισμού, δεδομένης της κοινής φύσης των μεθόδων σε όλες τις επιχειρήσεις. Μοναδικός της στόχος είναι η εξακρίβωση του εάν πραγματοποιούνται οι έλεγχοι συστηματικά και εάν διαπιστώνονται τα σφάλματα και οι ασάφειες που μπορεί να εμπεριέχονται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις (Βατικιώτης, 2010).

Η Ελεγκτική αποτελεί επιστημονικό τομέα, καθώς μέσω της διερεύνησης προσφέρει νέες γνώσεις και μεθόδους, αφού συνδυαστικά με τις εξαγόμενες γνώσεις, μπορεί να καλύψει τις ελεγκτικές ανάγκες. Αρχικά, ο όρος «ελεγκτής» (auditor) σήμαινε εκείνον που ακούει, δηλαδή το υπεύθυνο άτομο το οποίο εξέφραζε γνώμη για την ορθή ρύθμιση των λογαριασμών.

Κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα, ο ρόλος του μη εξαρτώμενου ελεγκτή ήταν να διαπιστώσει αν η επιχείρηση παρουσιάζει με ευθύτητα τη χρηματοοικονομική θέση, τα αποτελέσματα χρήσης και τις αλλαγές ως προς την χρηματοοικονομική θέση, βάσει καθολικά αποδεκτών λογιστικών προτύπων. Ο έλεγχος χαρακτηρίζεται από δειγματοληψία και αναπτύσσεται και ο εσωτερικός έλεγχος (Ketz, 2006).

Η έννοια του οικονομικού εγκλήματος μπορεί να σχετίζεται με όποιο έγκλημα προκαλεί ζημία, εμφανή ή μη, σε οικονομικό επίπεδο χωρίς χρήση βίας. Δεδομένου ότι η επιταχυνόμενη ανάπτυξη της τεχνολογίας και η επέκταση της χρήσης του διαδικτύου προσφέρουν δυνατότητες διάπραξης ανάλογων αδικημάτων, κάθε λίστα χρηματοοικονομικών αδικημάτων δεν μπορεί να κριθεί ως αξιόπιστη. Η φύση πολλών εγκλημάτων είναι μη ανιχνεύσιμη και συνεπώς μη καταγεγραμμένη, με κυριότερα παραδείγματα αυτά της εξαπάτησης, της αποφυγής φόρων, της κλοπής χρημάτων, της δωροδοκίας και της κάλυψης παράνομου χρήματος. Ως εκ τούτου, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η έκταση των επιπτώσεων των παραπάνω φαινομένων και γενικά ο βαθμός ύπαρξής τους (Βατικιώτης, 2010).

Συχνό παράδειγμα συνιστά η αποφυγή αποδείξεων ή τιμολογίων κατά τη διαδικασία αγοράς από καταναλωτές, στοιχείο που ωφελεί τον καταναλωτή χωρίς να του επιφέρει καμία επιβάρυνση. Αντίθετα, μπορεί να εξασφαλίσει χαμηλότερη τιμή πώλησης. Έτσι, ο πελάτης αποδέχεται το αδίκημα, θεωρώντας ότι η ευθύνη για αυτή την παράβαση ανήκει στο κράτος, δεδομένης της ανεπαρκούς φύσης του συστήματος (Βατικιώτης, 2010).

Παρατηρείται, ωστόσο, σημαντικός αριθμός προσπαθειών για την πρόληψη οικονομικών εγκλημάτων, μέσω του εγχειρήματος να ευαισθητοποιήσουν εργαζόμενους στον ιδιωτικό και επιχειρησιακό τομέα. Αποτελέσματα έρευνας του Price Warehouse Coopers, δημοφιλούς οίκου ελέγχων, αναφέρουν ότι η εξαπάτηση αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα εγκλήματα

οικονομικού τύπου. Η προαναφερόμενη έρευνα συνετέλεσε στην εξαγωγή του συμπεράσματος ότι ο ισχύων βαθμός οικονομικών εγκλημάτων και συνδεόμενων ή μη ζημιών σε οικονομικό επίπεδο παραμένει ακαθόριστος και χωρίς ενδείξεις πιθανής εξασθένησης. Σε πλήθος κρατών, μάλιστα, οι μισές επιχειρήσεις έχουν υποστεί οικονομικό έγκλημα (Duska et al., 2018).

Ολοκληρώνοντας, για την διαπίστωση και επίλυση του ζητήματος οικονομικών αδικημάτων εκ μέρους της επιχείρησης, χρειάζονται όχι μόνο εσωτερικοί έλεγχοι, αλλά και η παρακολούθηση και η διαμόρφωση σχέσης αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των εργαζομένων, ωθώντας έτσι στην ορθή συμπεριφορά, υπακοή και κατοχύρωση ποινών για τους παραβάτες, ανεξάρτητα από τη θέση που κατέχουν στην επιχείρηση (Βατικιώτης, 2010).

Οι κύριες κατηγορίες του οικονομικού εγκλήματος είναι η εξαπάτηση, η διαφθορά, η κλοπή και η χειραγωγή. Η απάτη ορίζεται συνήθως ως μια παραπλανητική διαδικασία για την απόκτηση δυσμενούς πλεονεκτήματος. Με νομικούς όρους, ορίζεται ως το ποινικό αδίκημα της παρουσίασης ψευδούς γεγονότος ως αληθούς. Με άλλα λόγια, πρόκειται για τη δόλια απόκρυψη αληθούς γεγονότος (Βατικιώτης, 2010).

Η απάτη συνήθως περιλαμβάνει πλαστογράφηση εγγράφων, παραποίηση λογιστικών αρχείων, διαμόρφωση εικονικών συναλλαγών και μεταβίβαση ξένων περιουσιακών στοιχείων ως περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας.

Η απάτη ορίζεται στο άρθρο 386 του Ποινικού Κώδικα και τιμωρείται ως πλημμέλημα ή κακούργημα.

Η διαφθορά ορίζεται ως "δωροδοκία", "δωροληψία", "εκβιασμός" και "κατάχρηση". Με άλλα λόγια, η κατάχρηση της ανατεθείσας εξουσίας για ατομικό κέρδος.

Ως κλοπή ορίζεται η απόσπαση ξένης κινητής περιουσίας από την περιουσία άλλου με σκοπό την άνομη υπεξαίρεσή της. Πρόκειται για ποινικό αδίκημα και τιμωρείται ως πλημμέλημα σύμφωνα με το άρθρο 372 του Ποινικού Κώδικα.

Ως χειραγωγή ορίζεται η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, ο παράνομος τζόγος και η διαρροή σημαντικών στοιχείων (Βατικιώτης, 2010).

3.2.5 Η Σπουδαιότητα Των Μαθημάτων Δεοντολογίας Στη Λογιστική Και Την Ελεγκτική

Η εκπαίδευση στη δεοντολογία θεωρείται αναγκαία για την ανάπτυξη των επαγγελματιών και άλλων ατόμων στην κοινωνία. Τα ιδρύματα χρειάζονται ένα πλαίσιο αρχών και δεοντολογικού συλλογισμού σε συγκεκριμένους τομείς, όπως η δεοντολογία στη λογιστική, προκειμένου οι φοιτητές να εξελιχθούν σε επαγγελματίες με την δυνατότητα να λαμβάνουν δεοντολογικές αποφάσεις στον επιχειρηματικό τομέα. Σύμφωνα με τους Rao, Friedman και Cox (2009), αν και υπάρχει μια αυξανόμενη βιβλιογραφία σχετικά με την εκπαίδευση στη δεοντολογία, η εφαρμογή της εκπαίδευσης στη δεοντολογία στα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν φαίνεται να είναι καλά αναπτυγμένη από αυτή την άποψη. Στις ανεπτυγμένες χώρες, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη συμπερίληψη της ηθικής στις λογιστικές εργασίες.

Μια σημαντική πρόκληση για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιδίως σε μαθήματα με επιχειρηματικό προσανατολισμό, είναι να εφοδιάσουν τους μαθητές με ηθικές αρχές, καθώς οι τεχνικές ικανότητες από μόνες τους δεν αρκούν πλέον. Τουλάχιστον δύο διαφορετικές απόψεις σχετικά με την εκπαίδευση στην ηθική στα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών έχουν εκφραστεί από ερευνητές, φοιτητές και επαγγελματίες: α) η εκπαίδευση επηρεάζει την ηθική στάση και β) η εκπαίδευση δεν επιδρά στην ηθική συμπεριφορά των μελλοντικών επαγγελματιών. Υπό αυτή την έννοια, οι Bernardi, Bean (2007) και Graham (2011) υποστηρίζουν την ανάγκη για μια βαθύτερη και ευρύτερη ηθική εκπαίδευση και όχι για τη διάκριση μεταξύ σωστού και λάθους που αποκτάται στην παιδική ηλικία (Duska et al., 2018).

Σύμφωνα με τους Bean και Bernardi (2007), Rao, Friedman και Cox (2009) και Melé (2005), οι φοιτητές λογιστικής πρέπει να έχουν ηθική κατανόηση και συλλογιστική. Επιπλέον, ο Melé (2005) αναφέρει τη γνώση κανόνων και αρχών, αξιών (ηθικών αγαθών) και αρετών. Έτσι, η εκπαίδευση αυτή αποσκοπεί στο να βοηθήσει τους σπουδαστές στη λογιστική και να οδηγήσει σε μια ηθική δέσμευση των μελλοντικών λογιστών απέναντι στην κοινωνία (Melé, 2005).

Διεθνείς εμπειρικές έρευνες σχετικά με την εκπαίδευση σε θέματα ηθικής στα μαθήματα λογιστικής έχουν δείξει ότι: α) η εκπαίδευση σε θέματα ηθικής είναι επωφελής και ο συνδυασμός μεθόδων συνέβαλε σε πιο ηθικές αντιδράσεις των φοιτητών που αναλύθηκαν μετά την εκπαίδευση, αλλά οι προκλήσεις σχετίζονται με την καλύτερη εκπαιδευτική εφαρμογή. β) θα πρέπει να χρησιμοποιούνται παραδείγματα από την πραγματική ζωή και μελέτες περιπτώσεων θα πρέπει να αξιοποιούνται. γ) οι φοιτητές της ανώτερης βαθμίδας έδειξαν τα

ίδια αποτελέσματα με τους φοιτητές της κατώτερης βαθμίδας. δ) Οι φοιτητές λογιστικής που έλαβαν εκπαίδευση δεοντολογίας μαθαίνουν σταδιακά τις ηθικές συμπεριφορές απέναντι στους άλλους φοιτητές. ε) Η παρουσία ή η απουσία διαφορών στις ηθικές νόρμες σε σχέση με το φύλο και τη θρησκευτικότητα έδειξε θετική συσχέτιση, όπως και οι διαφορές στην εργασιακή εμπειρία και το επίπεδο πνεύματος (Duska et al., 2018).

Η έρευνα σχετικά με τις ηθικές αντιλήψεις των φοιτητών για τον ενιαίο παράγοντα λογιστικής και εκπαίδευσης αποκάλυψε ότι: α) οι ηθικές αρχές θα πρέπει να περιλαμβάνουν όλες τις διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης των φοιτητών. β) οι γυναίκες ήταν λιγότερο δεκτικές σε ορισμένες συμπεριφορές. γ) Το φύλο δεν επηρεάζει την προθυμία των φοιτητών να δράσουν. δ) Για τον παράγοντα του φύλου (το γυναικείο φύλο έδειξε περισσότερες ηθικές τάσεις), ήταν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία φοιτητές που επέλεξαν την πιο ηθική συμπεριφορά- για τον παράγοντα των ωρών εργασίας, οι πιο έμπειροι φοιτητές έτειναν να είναι πιο ηθικοί. ε) Η ηθική θεωρείται σημαντικός παράγοντας στο επαγγελματικό περιβάλλον, αλλά είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στην πράξη. στ) Η ηθική κρίση ταιριάζει με το προφίλ που αναμένεται από τους μελλοντικούς λογιστές και είναι υψηλότερη μεταξύ των φοιτητών που βρίσκονται πιο κοντά στην ολοκλήρωση του μαθήματος. ζ) Η γνώση των ηθικών ζητημάτων ενισχύεται μετά τη μελέτη του κλάδου της επαγγελματικής ηθικής. η) Η ηθική (κανονιστική, σχεσιακή και αμφισβητούμενη) εκπαίδευση δεν έχει διαπιστωθεί ότι επηρεάζεται από την κουλτούρα (Brunk, 2010).

Η λογιστική πρακτική είναι αναγκαία για την υποστήριξη του οικονομικού συστήματος σε παγκόσμια κλίμακα, καθώς παράγει πληροφορίες χρήσιμες για τη λήψη αποφάσεων για τους ενδιαφερόμενους. Συνεπώς, ένα εύρωστο οικονομικό σύστημα απαιτεί επαγγελματίες λογιστές προσηλωμένους σε ηθικές και δεοντολογικές αξίες. Οι Anzeh και Abed (2015) επισημαίνουν ότι οι ανήθικες πρακτικές στη λογιστική πρακτική, σε οποιαδήποτε μορφή, θα οδηγήσουν στην αποτυχία του οικονομικού συστήματος. Ωστόσο, πολλές εταιρείες που έχουν υιοθετήσει ή υιοθετούσαν αυτό το οικονομικό σύστημα εκτιμούν την ακεραιότητα αυτών των επαγγελματιών λογιστών λόγω της αποδοτικότητας της διακυβέρνησής τους, της ποιότητας των παραγόμενων πληροφοριών και της αξιοπιστίας της ελεγκτικής τους διαδικασίας.

Η κατάρτιση σε θέματα δεοντολογίας έχει προταθεί ως εναλλακτικό μέσο για την προώθηση της δεοντολογικής ευαισθητοποίησης και της λήψης αποφάσεων και θεωρείται κάτι σαν βασικό αντίδοτο στις κακές λογιστικές τεχνικές. Η εκπαίδευση σε θέματα δεοντολογίας έχει απασχολήσει τη βιβλιογραφία, αλλά παραμένει ανεξερεύνητη στα περισσότερα μαθήματα

λογιστικής, ιδίως στις χώρες που χαρακτηρίζονται από ανάπτυξη. Ομοίως, η αποδοτικότητα της εκπαίδευσης στη δεοντολογία στη λογιστική έχει καθοδηγηθεί από διάφορες μελέτες που δείχνουν μικτά αποτελέσματα όσον αφορά τη βελτίωση της δεοντολογικής σκέψης των σπουδαστών.

Επομένως, αξίζει να τονιστεί ότι στη λογιστική, εκτός από την εκπαίδευση στη δεοντολογία, προσωπικοί παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η εμπειρία στον εργασιακό τομέα, η θρησκεία, η εθνικότητα και το επίπεδο μόρφωσης μπορούν επίσης να επιδράσουν στην ηθική στάση. Επιπλέον, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της τάξης μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα αποτελέσματα για να επισημοποιήσουν τις εκδηλώσεις ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Όταν οι άνθρωποι χρησιμοποιούν αυτές τις πληροφορίες στο μέλλον, θα ξέρουν πώς να είναι ειλικρινείς και σαφείς, κάτι που θα κάνει τις πληροφορίες πιο πιστευτές και αξιόπιστες.

Η επαγγελματική δεοντολογία στις επιχειρήσεις είναι πρότυπα ηθικής συμπεριφοράς. Χρησιμοποιείται για τη διάκριση μεταξύ αποδεκτής και μη αποδεκτής συμπεριφοράς. Μπορεί επίσης να οριστεί ως ένα σύνολο κανόνων ή αρχών που περιλαμβάνουν δια-επαγγελματικές ευθύνες είτε απέναντι στους συναδέλφους είτε απέναντι στους πελάτες είτε απέναντι στην κοινωνία γενικότερα. Οι ηθικοί επαγγελματίες κάνουν επιλογές μέσω των συνεπειών των εναλλακτικών συμπεριφορών. Ως εκ τούτου, οι γενικές δεοντολογικές κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να εξηγούν και να οδηγούν στην κατανόηση της συμπεριφοράς τους.

Η σημασία της επαγγελματικής δεοντολογίας σχετίζεται με την προστασία των επαγγελματιών και των πελατών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αποσαφηνίζει τις ευθύνες των επαγγελματιών και βελτιώνει το επαγγελματικό τους προφίλ. Καθοδηγεί την αποδεκτή συμπεριφορά και βελτιώνει τη συνέπεια και την ποιότητα των δεοντολογικών θεμάτων. Η επαγγελματική δεοντολογία είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της ασφάλειας, του πλούτου, της αξιοπιστίας, της αναγνώρισης, του σεβασμού και της επιτυχίας στο επάγγελμα του λογιστή.

Οι λογιστές δεν είναι μόνο επαγγελματίες, αλλά και μέλη της κοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, οι στάσεις και οι συμπεριφορές των λογιστών έχουν αντίκτυπο στις επιχειρήσεις και στην κοινωνία γενικότερα. Η δεοντολογική συμπεριφορά των επαγγελματιών κατά την παροχή λογιστικών υπηρεσιών συντελεί στην ανάπτυξη στον κοινωνικοοικονομικό τομέα και στη λήψη αποφάσεων των επιχειρήσεων και των πελατών τους.

Ο σκοπός της λογιστικής είναι να παρέχει πληροφορίες στους ενδιαφερόμενους. Είναι μια σημαντική πηγή εσόδων. Ωστόσο, οι φαύλοι επαγγελματίες λογιστές μπορεί να κατέχουν μια

θέση που επιτρέπει τη χειραγώγηση και την εξαπάτηση μέσω της διαστρέβλωσης της οικονομικής πραγματικότητας μιας εταιρείας, κάτι που ορίζεται ως δημιουργική λογιστική.

Οι Gowthorpe και Amat (2005) αναφέρουν ότι η δημιουργική λογιστική σημαίνει να ζητάμε από τις ρυθμιστικές αρχές να αναπτύξουν κανονισμούς που ενδιαφέρουν τους κατασκευαστές. Οι πάροχοι πληροφοριών και οι μικρομεσολαβητές πρέπει να προετοιμάζουν λογιστικές εκθέσεις με μερικές πληροφορίες για να καταδείξουν την άποψή τους για τη λογιστική πραγματικότητα. Από ηθική άποψη, οι χειρισμοί αυτοί πρέπει να καταδικάζονται ηθικά, διότι είναι άδικοι για τους χρήστες των πληροφοριών, ενέχουν ανισότητες εξουσίας και εξαπατούν τις ρυθμιστικές αρχές.

Η ποιότητα των χρηματοοικονομικών πληροφοριών επηρεάζεται κυρίως από τις ιδιαιτερότητες των ελεγκτών και της εταιρικής διακυβέρνησης. Επιπλέον, η χρηματική αλλοίωση των λογιστικών πληροφοριών μπορεί να προκαλέσει ουσιώδη σφάλματα, οικονομικά σφάλματα και απάτη στις οικονομικές καταστάσεις. Με αυτή την έννοια, ορισμένες ενέργειες μπορεί να κριθούν ως μη ηθικές παρά απάτες ή παράνομες. Επιπλέον, ο αντίκτυπος της απάτης/των σφαλμάτων στη χρηματοοικονομική πληροφόρηση δεν περιορίζεται στους άμεσους χρήστες (πιστοδοότες και επενδυτές), αλλά, σε μικρότερο βαθμό, μπορεί επίσης να επηρεάσει την παγκόσμια κατάσταση της οικονομίας.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι μεγάλης σημασίας οι επαγγελματίες λογιστές να έχουν ηθική δέσμευση, με το δεδομένο ότι οι χρηματοοικονομικές πληροφορίες αξιοποιούνται για τη λήψη αποφάσεων και συμβάλλουν στην οικονομική ευρωστία του οργανισμού και στη γενική ευημερία της κοινωνίας. Σε παγκόσμια κλίμακα, οι λογιστικές πληροφορίες που καταρτίζονται από επαγγελματίες γίνονται όλο και πιο διαφανείς και αξιόπιστες (Carvalho et al., 2010). Οι λογιστικές δραστηριότητες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με ζητήματα ηθικής και επομένως ο κώδικας δεοντολογίας για το λογιστικό επάγγελμα (CEPC) ενθαρρύνεται, αποθαρρύνοντας και αναχαιτίζοντας την μη ηθική συμπεριφορά (Μπάμπης, 2017).

3.2.5.1 Η Λειτουργία Των Αγορών

Οι κεφαλαιαγορές αποτελούν σήμερα τον κύριο μηχανισμό που εμπλέκεται στην παγκοσμιοποίηση. Οι κεφαλαιαγορές είναι ο κύριος μηχανισμός της σημερινής οικονομίας όσον αφορά τις καταναλωτικές επενδύσεις και τη χρηματοδότηση μεγάλων έργων. Οι

κεφαλαιαγορές είναι ο τόπος όπου δημιουργούνται οι χρηματοοικονομικοί διακανονισμοί. Με άλλα λόγια, το κεφάλαιο είναι μια κερδοφόρα οντότητα με οικονομική προστιθέμενη αξία. Οι αγορές κεφαλαίου μπορούν να μεταβιβάσουν μεγάλες ποσότητες ρευστότητας από μη παραγωγικές σε παραγωγικές δραστηριότητες και να επισπεύσουν τη διαδικασία των επενδύσεων. Η ανάπτυξη των κεφαλαιαγορών απαιτεί επιμελή και καρποφόρα παρακολούθηση και έλεγχο δημοσιονομικού τύπου. Η λογιστική είναι ένα σημαντικό μέσο διαχείρισης στις αναπτυγμένες χώρες. Για παράδειγμα, για την διοικητική λογοδοσία και ανταπόκριση προς τους επενδυτές και τους πιστωτές χρειάζεται λογιστική πληροφόρηση και υποβολή εκθέσεων. Οι λογιστικές εταιρείες έχουν βιώσει καλά αυτές τις δοκιμασίες για την εφαρμογή της χρηματοοικονομικής διαχείρισης. Η ανάπτυξη των κεφαλαιαγορών δεν εξαρτάται από την προδιαγεγραμμένη διαφάνεια και την αξιόπιστη πληροφόρηση σε αποτελεσματικές αγορές, αλλά από ένα σύστημα τιμών που δεν χειραγωγείται. Αυτό δεν θα ήταν δυνατό χωρίς ένα λογιστικό επάγγελμα στην καρδιά της αγοράς (Krishna et al., 2011).

Το λογιστικό επάγγελμα είναι ουσιαστικά ένας μηχανισμός που ακολουθεί την ανάπτυξη των κεφαλαιαγορών. Η λογιστική είναι μονόδρομος από λειτουργική άποψη, καθώς στοχεύει στην ανάπτυξη των κεφαλαιαγορών. Ο σκοπός της λογιστικής είναι ο σκοπός των ομάδων που ασχολούνται με τη λογιστική. Οι ομάδες αυτές αποτελούνται από το λογιστικό επάγγελμα, τις επιχειρήσεις και τους χρήστες. Το κοινό σημείο αυτών των τριών ομάδων είναι οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στις οικονομικές καταστάσεις. Οι αληθινές πληροφορίες είναι σημαντικές για την ανάπτυξη των κεφαλαιαγορών και είναι μία από τις βασικές απαιτήσεις για μια αποτελεσματική αγορά. Στην πραγματικότητα, οι λογιστικές πληροφορίες αποσκοπούν στο να παρέχουν στους επενδυτές και τους πιστωτές τις πληροφορίες που χρειάζονται για να λάβουν επενδυτικές αποφάσεις. Πέρα από την ουσιαστικότητά τους για τους πιστωτές και τους ανταγωνιστές, οι πληροφορίες που προέρχονται από τις οικονομικές καταστάσεις χρησιμοποιούνται ευρέως για την πρόγνωση ταμειακής ροής στις κεφαλαιαγορές στο μέλλον. Ως εκ τούτου, παρέχει βοήθεια στους επενδυτές και στους άλλους ενδιαφερόμενους ως προς το να προβλέψουν τους μελλοντικούς κινδύνους και τις αποδόσεις. Αφενός, οι επενδυτές επιδιώκουν υψηλά έσοδα και αποδόσεις χωρίς κίνδυνο. Για να ενθαρρυνθούν οι επενδυτές να επενδύσουν σε μία περιουσία, η απόδοση της εν λόγω περιουσίας πρέπει να είναι υψηλότερη από άλλες εναλλακτικές λύσεις. Επίσης, από την άλλη πλευρά, η αξία μιας επιχείρησης εξαρτάται από την ύπαρξη κέρδους. Επομένως, η διοίκηση πρέπει να αλληλεπιδρά μεταξύ των αποδοτικών επενδυτικών ευκαιριών και των προσμονών των επενδυτών, προκειμένου να

μεγιστοποιηθεί ο πλούτος των επενδυτών. Αυτή η αλληλεπίδραση μπορεί να θεμελιωθεί με έγκυρα λογιστικά δεδομένα, όπως η καθαρή αξία του ενεργητικού (Μπάμπης, 2017) .

Οι μελέτες που ασχολούνται με διεθνείς λογιστικές υποθέσεις έχουν την τάση να εστιάζουν στις διαφορές στα λογιστικά στοιχεία. Πολλές από αυτές τις έρευνες εστιάζουν στη διακύμανση του περιεχομένου των πληροφοριών. Οι Alford et al. (1993) εξέτασαν πώς οι διαφορές στο περιβάλλον πληροφόρησης επιδρούν στη σχέση απόδοσης-κερδών μεταξύ των χωρών. Διαπίστωσαν σημαντικές διεθνείς αποκλίσεις στη συσχέτιση και την επικαιρότητα των λογιστικών εσόδων σε 17 χώρες μεταξύ 1983 και 1990. Αυτό το απέδωσαν σε διαφορές στις απαιτήσεις γνωστοποίησης, στις κυβερνητικές ρυθμίσεις και στη δομή της ιδιοκτησίας. Οι Frost και Pownall (1994) παρέβαλαν τις αντιδράσεις της χρηματιστηριακής αγοράς με ετήσια και τριμηνιαία αποτελέσματα στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Ως λόγους αναφέρουν την υψηλότερη ρευστότητα και τη συχνότητα των γνωστοποιήσεων στις ΗΠΑ. Επισημαίνουν επίσης ότι η αγορά αντιδρά διαφορετικά στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ στις ανακοινώσεις κερδών της ίδιας πολυεθνικής. Τα αποτελέσματά τους αποδεικνύουν ότι οι επενδυτές σε διαφορετικά κράτη αντιδρούν διαφορετικά στην ίδια ανακοίνωση κερδών (Μπάμπης, 2017).

Αναλύσεις όπως των Alford et al. (1993) και Frost και Pownall (1994) υποδεικνύουν ότι οι διαφορές στην άμεση σχέση των κερδών που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της αγοράς υποδηλώνουν ότι μπορεί να υπάρχουν διαφορές στα υποκείμενα χαρακτηριστικά των κερδών. Οι αναλύσεις αυτού του ζητήματος είναι σπάνιες και δεν υποστηρίζονται πάντα εμπειρικά. Οι Booth et al. (1994) παρέβαλαν τις σχέσεις απόδοσης στις ΗΠΑ και τη Φινλανδία και διαπίστωσαν ότι οι λειτουργικές μορφές της απόδοσης και των τιμών των μετοχών είναι πολύ όμοιες, παρά τις σημαντικές αποκλίσεις στη δομή της αγοράς και στους ορισμούς των εσόδων στις δύο χώρες. Οι ερευνητές της διεθνούς λογιστικής, ενώ επικεντρώνονται στις συγκρίσεις μεταξύ των χωρών, έχουν δώσει ελάχιστη προσοχή στον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η χρήση λογιστικών στοιχείων σε διεθνές επίπεδο μέσω της απελευθέρωσης της χρηματαγοράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΚΑΝΔΑΛΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Δεδομένης της ανταγωνιστικής φύσης των επιχειρήσεων, στις οποίες τα ανώτερα κλιμάκια αλλά και οι εργαζόμενοι υφίστανται κατάσταση πίεσης με σκοπό την επίτευξη εσόδων, βασικών για την οικονομική κατάσταση τόσο της εταιρείας όσο και των ίδιων, ήταν συνεπαγόμενη η εμφάνιση απάτης στον λογιστικό τομέα. Τα εν λόγω αδικήματα μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε από μεμονωμένα πρόσωπα είτε από τη διαχείριση. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται συνήθως για κλοπή ρευστού, αντίθετα με τη δεύτερη στην οποία παρατηρείται εξαπάτηση χρηστών.

4.1. Κοινοί Συντελεστές

Η λογιστική απάτη χαρακτηρίζεται γενικά από τα εξής (Murthy, 2010):

- Παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, των δικαιολογητικών εγγράφων ή των εταιρικών συναλλαγών.
- Σκόπιμη παραποίηση, παράλειψη ή παραποίηση γεγονότων, εμπορικών συναλλαγών ή άλλων εγγράφων, λογιστικών συναλλαγών, λογαριασμών και άλλων ουσιωδών πληροφοριών.
- Σκόπιμη εσφαλμένη εφαρμογή, παρερμηνεία ή εσφαλμένη εφαρμογή λογιστικών προτύπων, αρχών και πρακτικών που χρησιμοποιούνται για την αναγνώριση και την αναφορά οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών.
- Σκόπιμη παράλειψη, αποκάλυψη ή παρουσίαση ανακριβών λογιστικών προτύπων, αρχών ή πρακτικών.
- Χρήση λογιστικών τεχνικών για τον έλεγχο αδικαιολόγητων κερδών.
- Λογιστικές μέθοδοι που βρίσκονται εντός του πλαισίου του νόμου αλλά μπορούν εύκολα να αλλάξουν εκμεταλλευόμενοι κενά του νόμου.

- Εκμετάλλευση των κενών του νόμου για την πραγματοποίηση αλλαγών.

4.2. Το Παράδειγμα Της Aspis

Η Ασπίς Πρόνοια ιδρύθηκε το 1944, ενώ η λειτουργία της εταιρείας ξεκίνησε το 1945. Η προαναφερόμενη εταιρεία εξέδωσε την πρώτη ομαδική ασφάλιση ζωής στην Ελλάδα. Το 1971 η Ασπίς και η Insurance Company of North America ίδρυσαν από κοινού την InterAmerican Life. Το 1973, η Ασπίς αποχώρησε από τον όμιλο InterAmerican Life και μεταβίβασε τις μετοχές της στην INA. Το 1986, ο Παύλος Ψωμιάδης έγινε ο βασικός μέτοχος της Ασπίς Πρόνοια, μετά την απόδοση σε αυτόν των μετοχών του Α. Ταμπούρα, ο οποίος είχε αποχωρήσει από την εταιρεία. Το 1990, άρχισε η κατασκευή του ομίλου Ασπίς. Η Ασπίς αποτελείται σταδιακά από την ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ Ζημιών, την ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ Αμοιβαίων Κεφαλαίων, την ASPIS BANK και την ΑΣΠΙΣ Χρηματιστηριακή. Μερικά χρόνια αργότερα πραγματοποιείται εξαγορά των Commercial Union Life A.E.A.Z, Γκοταέρ Ελλάς, Nordstern Colonia Hellas Life, Nordstern Colonia Hellas και Λαϊκή Ζωής. Η Εστία ιδρύθηκε το 2001 και το δίκτυο λιανικής τραπεζικής της ABN Amro στην Ελλάδα εξαγοράστηκε το 2002. Η Ασπίς Πρόνοια απορρόφησε την Ασπίς Επενδυτική. Οι έξι εταιρείες του ομίλου ενώνονται και αποκτούν το κοινό όνομα COMMERCIAL Value A.A.E. Δημιουργείται η Aspis Leasing. Αναγείρονται οι ακόλουθες εταιρείες: Aspis Credit και Aspis Real Estate. Σημειώνεται εξαγορά, συγχρόνως, του δικτύου λιανικής τραπεζικής της Grindlays Bank στην Ελλάδα. Το 2004, η Ασπίς ΑΕΔΑΚ και η ABN amro ΑΕΔΑΚ συνενώνονται για να σχηματίσουν την Aspis ΑΕΔΑΚ International. Η Aspis Πρόνοια γιορτάζει την 60ή της επέτειο και γίνεται μία από τις πιο πολυετείς εταιρείες ασφάλισης στην Ελλάδα. Ωστόσο, το 2009, η χρεοκοπία πέντε ασφαλιστικών εταιρειών της Aspis Provident άφησε στον αέρα περίπου ένα εκατομμύριο ασφαλισμένους, όπως και πληθώρα εργαζομένων.

Ορισμένες ασφαλιστικές εταιρείες, όπως η ΑΣΠΙΣ και η ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, έχουν στερηθεί την άδεια λειτουργίας από μια ομάδα ατόμων που ονομάζεται Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης. Αυτό συμβαίνει επειδή αυτές οι εταιρείες δεν έκαναν αυτό που έπρεπε να κάνουν για να βεβαιωθούν ότι είχαν αρκετά χρήματα για να πληρώσουν για τα πράγματα που υποσχέθηκαν να πληρώσουν. Η επιτροπή προσπάθησε να τους βοηθήσει να διορθώσουν το πρόβλημα, αλλά οι εταιρείες και πάλι δεν μπορούσαν να το κάνουν. Αντίθετα, ο υπεύθυνος της ΑΣΠΙΣ προσπάθησε να ξεγελάσει την επιτροπή δίνοντάς τους ψεύτικη εγγυητική επιστολή από

τράπεζα. Η επιτροπή ανακάλυψε ότι ήταν πλαστό και αποφάσισε να αφαιρέσει τις άδειες αυτών των εταιρειών.

Ως αποτέλεσμα του σκανδάλου, οι επιχειρηματίες της ASPIS κατέληξαν να βάλουν ολόκληρη την εταιρεία πίσω από τα κάγκελα. Ο Παύλος Ψωμιάδης μεταμόρφωσε την αγορά, καθώς έθεσε σε κίνδυνο τις αποταμιεύσεις 200.000 απλών πελατών. Ως νόμιμος εκπρόσωπος της Ασπίς Πρόνοια ΑΕ και της Commercial Value ΑΕ, προέτρεπε τους ασφαλισμένους να καταθέσουν τα ασφάλιστρα στον προσωπικό του λογαριασμό. Οι ζημιές λόγω υπεξαίρεσης ανήλθαν σε 200 εκατ. ευρώ και οι εταιρείες δεν κατέβαλαν τα οφειλόμενα ποσά. Στάλθηκε στη φυλακή, αλλά οι εταιρείες εξακολουθούν να προσπαθούν να τον αναγκάσουν να πληρώσει.

4.3 Η Υπόθεση Enron

Παρόλο που υπήρξαν πολλές συγκλονιστικές υποθέσεις απάτης στην ιστορία, οι λογιστές κατάφεραν κατά πολύ να αναπτύξουν τις κεφαλαιαγορές, προσέδωσαν αξιοπιστία σε νεότερες επιχειρηματικές μεθόδους και έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην επανάσταση της πληροφορίας που κυριαρχεί στην παγκόσμια οικονομία. Ακριβώς όπως η έλευση της εποχής της πληροφορίας κατέστησε ευκολότερη και ταχύτερη την αποθήκευση και τη μεταφορά πληροφοριών και τη διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων, έχει επίσης καταστήσει ευκολότερη τη διάπραξη απατών από εγκληματίες. Οι ρυθμιστικές αρχές πρέπει να αντιμετωπίζουν την εξαπάτηση με συνεπή τρόπο. Πλήθος από τις προαναφερθείσες απάτες έχουν διαμορφώσει αλλαγές, μόνιμου τύπου, στη διασύνδεση μεταξύ πελάτη και ελεγκτή, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες δραστηριοποιούνται τώρα και στο μέλλον. Όσον αφορά τη παρούσα περίοδο, το Συμβούλιο Χρηματοοικονομικών Λογιστικών Προτύπων (FASB) διαθέτει σήμερα ένα ερευνητικό προσωπικό πλήρους απασχόλησης και έχει εκδώσει πληθώρα δηλώσεων που προτρέπουν τις εταιρείες να συμμορφωθούν. Τα πρόσφατα γεγονότα συνεπάγονται αναγκαίες εκτεταμένες αλλαγές και άλλαξαν το τοπίο τόσο για τη λογιστική όσο και για την ελεγκτική. Εάν τα λογιστικά πρότυπα συνεχίσουν να βελτιώνονται, θα μειωθεί η πιθανότητα αυτών των επί μακρόν αφανών απατών (Κατραμάδου, 2002).

Η Enron αναπτύχθηκε μέσω μιας σειράς επιχειρηματικών ενώσεων και εξαγορών. Οι ρίζες της είναι οι εξής: έχει αναπτυχθεί βάσει της Northern Gas Company, ιδρυθείσα το 1930. Κατά την εποχή της ύφεσης, το χαμηλό κόστος του φυσικού αερίου έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη

των βόρειων περιοχών. Η εταιρεία διαμόρφωσε ένα δίκτυο αγωγών για τη κυκλοφορία του φυσικού αερίου στην αγορά. Εισήχθη στις χρηματιστηριακές δραστηριότητες της Νέας Υόρκης το 1947 και διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγωγού της Αλάσκας καθ' όλη τη δεκαετία του 1970. Το έτος 1980 η Northern μετατράπηκε σε InterNorth Inc . Η εταιρεία παρουσίασε αλλαγή δραστηριοτήτων, καθώς άρχισε να αναζητά επενδύσεις στην αναζήτηση πετρελαίου, στα χημικά προϊόντα, στην εξαγωγή άνθρακα και στις αγοραπωλησίες καυσίμων. Το 1985, η InterNorth αγόρασε την εταιρεία φυσικού αερίου του Χιούστον και πήρε την εποπτεία περίπου 40.000 μιλίων αγωγών. Το 1986, η InterNorth μετονομάστηκε σε Enron και ο Kenneth Lay, τέως πρόεδρος στην εταιρεία φυσικού αερίου του Χιούστον, έγινε διευθύνων σύμβουλος. Η εταιρεία ανέπτυξε αναπτυξιακή στρατηγική και επιθετική εξέταση καινούριων πηγών κερδών που είχε υιοθετήσει η Internorth στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Ο Lay έφερε τον πρώην σύμβουλο Jeffrey Skilling στο πλοίο. Οι δύο ένωσαν τις δυνάμεις τους και με κίνητρο την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας το δίδυμο ανέπτυξε την Enron σε εταιρεία εμπορίας ενέργειας, δρώντας ως μεσολαβητής μεταξύ δημιουργών και ηθικών ενεργειακών προϊόντων, όπως ηλεκτρική ενέργεια και φυσικό αέριο (Krishna et al., 2011).

Το 2001, η τιμή της μετοχής της Enron άρχισε να υποχωρεί, πέφτοντας από 80 δολάρια ΗΠΑ ανά μετοχή τον Οκτώβριο του 2000 σε 30 δολάρια ΗΠΑ ένα χρόνο αργότερα. Επιπλέον, το 2001, μόλις έξι μήνες μετά, ο Jeff Skilling παραιτήθηκε από διευθύνων σύμβουλος για "ατομικούς λόγους" και ο Ken Lay επέστρεψε στη προηγούμενη θέση του ως διευθύνωντος συμβούλου. Τον Οκτώβριο του έτους 2001, τα αποτελέσματα του τρίτου τριμήνου της εταιρείας παρουσίασαν μια μεγάλη ζημία και μια αλλόκοτη μείωση στα ίδια κεφάλαια και περιουσιακά στοιχεία κατά 1,2 δισεκατομμύρια δολάρια. Η μείωση οφειλόταν στις ανταλλαγές μετοχών της Enron με απαιτήσεις. Η Enron απέκτησε απαιτήσεις από σχετικούς τρίτους, επενδυτές σε εταιρείες με περιορισμένη ευθύνη που είχαν οργανωθεί και χρηματοδοτηθεί από την εταιρεία. Η εταιρεία και οι ελεγκτές της κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι προηγούμενες εγγραφές ήταν εσφαλμένες και διαπίστωσαν ότι ήταν απαραίτητη η επανεκτίμηση για τη διόρθωση της προηγούμενης καταγραφής.

Η χρήση εταιρειών ειδικού σκοπού (SPE) ήταν το κλειδί για την απάτη της Enron. Οι SPEs της Enron ονομάστηκαν Braveheart, Rawhide, Raptor, Condor, Talon, LJM2, Chewco και Whitewing. Η Whitewing και αμέτρητες άλλες χρησιμοποιήθηκαν για τη διαγραφή του χρέους της Enron από τον ισολογισμό της. Επιπλέον, ορισμένες συναλλαγές συνίσταντο δομημένες, έτσι ώστε η Enron να λαμβάνει δανειακά κεφάλαια και να τα σημειώνει ως κέρδη, ενώ αγνοούσε το σχετικό χρέος. Οι SPE χαρακτηρίζονται από τη δυνατότητα λήψης διάφορων

νομικών μορφών, αλλά συνήθως οργανώνονται ως ετερόρρυθμες εταιρείες. Τη δεκαετία του 1990, αμέτρητες σπουδαίες εταιρείες ξεκίνησαν να ιδρύουν SPE. Στα περισσότερα παραδείγματα, οι SPE χρησιμοποιήθηκαν για τη "χρηματοδότηση κατασκευαστικών έργων" ή για την επίτευξη παρόμοιων ειδικών στόχων. Οι SPE χρησιμοποιούνται επίσης συχνά για να συμβάλουν στη πώληση συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων εκ μέρους της εταιρείας (Κατραμάδου, 2002). Για παράδειγμα, μετά τον προσδιορισμό των περιουσιακών στοιχείων που πρόκειται να πωληθούν σε μια SPE, η πωλήτρια εταιρεία διασφαλίζει εξωτερική επένδυση ύψους τουλάχιστον 3% της αξίας των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων. Στη συνέχεια, τα προσδιορισθέντα περιουσιακά στοιχεία μεταβιβάζονται στην SPE, η οποία πληρώνει για τα μεταβιβασθέντα περιουσιακά στοιχεία μέσω της έκδοσης νέου χρέους ή μετοχών. Η πωλήτρια εταιρεία δύναται κατόπιν να αναγνωρίσει την πώληση της περιουσίας στην SPE και να αφαιρέσει τη περιουσία που πωλήθηκε και τις σχετικές υποχρεώσεις από τον ισολογισμό (Murthy, 2010).

Η LJM και η Chewco ήταν οι μοναδικές SPE που υποστήριξαν την απάτη. Το 1999, η Enron πραγματοποίησε επενδύσεις σε μια εταιρεία του Διαδικτύου που ονομαζόταν Rhythm NetConnections (Rhythm). Οι μετοχές αυτής της εταιρείας άξιζαν ένα τεράστιο χρηματικό ποσό, αλλά η Enron δεν μπόρεσε να τις πουλήσει στο τέλος του έτους. Για την αναγνώριση των κερδών πριν από την πώληση των μετοχών, η Enron δημιούργησε μια εταιρική σχέση LJM με μια εταιρεία των νήσων Κέιμαν. Ακολούθως, η LJM δημιούργησε μια θυγατρική που χρηματοδοτήθηκε εν μέρει με μετοχές της Enron και συμφώνησε να αγοράσει μετοχές του Rhythm σε τιμή που είχε προκαθοριστεί. Αυτή η εταιρική σχέση ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνη, διότι οι τιμές των μετοχών της Rhythm και της Enron θα μπορούσαν να είχαν πέσει ταυτόχρονα. Ωστόσο, συμπράξεις όπως η LJM επέτρεψαν στην Enron να διατηρήσει το χρέος και τις υποχρεώσεις από τις οικονομικές καταστάσεις της. Το 1997, τα στελέχη της Enron δημιούργησαν το Chewco. Η Fastow ζήτησε από έναν υπάλληλο, τον Michael Kopper, να διεξάγει έλεγχο στον Chewco. Για να αποκρύψει τη σχέση, η επένδυση του Kopper στην εταιρεία ήταν στο όνομα της συζύγου του. Όταν η Enron αποφάσισε να εξαγοράσει το Chewco, η Fastow ανέβασε την τιμή, αποκομίζοντας υπέρογκα κέρδη για τον Kopper και τους εταίρους του. Ο Kopper έλαβε επίσης διοικητικές και άλλες πληρωμές ύψους 1,5 εκατ. δολαρίων. Η νομιμότητα αυτής της υπόθεσης λέγεται ότι είναι αμφισβητήσιμη. Παρόμοια περιστατικά έχουν συμβεί και σε άλλες SPE της Enron (Murthy, 2010).

Χρησιμοποιώντας SPEs και αποκρύπτοντας τις υποχρεώσεις της από τον ισολογισμό, η Enron μπόρεσε να διατηρήσει την υψηλή πιστοληπτική της ικανότητα και έτσι να κατοχυρώνει

δάνεια που βοήθησαν την Enron στην ανάπτυξη και επέκταση πολλών νέων ενεργειών. Επιπροσθέτως, πλήθος δανείων των SPE περιλάμβανε διατάξεις που προέβλεπαν πρόσθετη χρηματοδότηση εάν η τιμή της μετοχής της Enron έπεφτε. Πράγματι, όταν η τιμή της μετοχής έπεσε το 2001, αυτές οι διατάξεις στις συμφωνίες SPE επιδείνωσαν την υπερτίμηση των κερδών. Πριν από το 2001, ενώ συνέχιζε να χρησιμοποιεί τις SPE ακόμη πιο επιθετικά, η Enron φαίνεται να έχει γίνει πιο κερδοφόρα και να έχει αποφύγει αυτές τις πρόσθετες επιβαρύνσεις. Εκτός από την κατάχρηση των SPE, η Enron έχει ενεργά χρησιμοποιήσει τεχνικές λογιστικής αποτίμησης για μακροχρόνιες συμβάσεις. Αυτά τα μακροπρόθεσμα συμβόλαια είχαν συχνά διάρκεια άνω των 20 ετών. Η ενεργειακή εταιρεία κατάφερε να καταγράφει τα κέρδη που αποκόμιζε από το συμβόλαιο στο τρίμηνο κατά το οποίο υπογράφηκε το συμβόλαιο, παρόλο που δεν κέρδιζε κανένα μέρος των κερδών. Έτσι, οι ενεργειακές εταιρείες κατάφεραν να αναγκαστούν να εκτιμήσουν το κόστος της σύμβασης κατά τη διάρκεια της ζωής της μακροπρόθεσμης σύμβασης. Η Enron έκανε συχνά ανυπόστατες προβλέψεις, υποεκτίμησε το κόστος και υπερεκτίμησε τα κέρδη. Οι κανόνες λογιστικής που εμπεριέχονται σε αυτές τις συναλλαγές υποστηρίχθηκαν από τον γεροϋσιαστή Φιλ Γκράχαμ, η σύζυγος του οποίου ήταν μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Enron. Πολλοί παρατηρητές υποστήριξαν αργότερα ότι η εταιρική κουλτούρα της Enron συνέβαλε σημαντικά στην απάτη. Όταν η Enron αντιμετώπισε οικονομικές δυσκολίες, μια αντίπαλη εταιρεία, η Dynegy, εισήλθε στην αγορά της Enron. Η συμφωνία απέτυχε και ο διευθύνων σύμβουλος της Dynegy κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απουσία ελέγχων της Enron ήταν ύποπτη. Επιπλέον, η απιστία ήταν ανεξέλεγκτη στην εταιρεία, ιδίως μεταξύ των ανώτερων διοικητικών στελεχών. Οι ανησυχίες του προσωπικού, συμπεριλαμβανομένης της Sherron Watkins, αγνοήθηκαν σε μεγάλο βαθμό.

4.4 Το Παράδειγμα Της WorldCom

Η WorldCom είναι μια εταιρεία τηλεπικοινωνιών: 20.000.000 πελάτες και 80.000 εργαζόμενοι. Το 1983, ο Murray Waldron και ο William Rector ανέπτυξαν ένα επιχειρηματικό σχέδιο για την παροχή υπεραστικών τηλεφωνικών υπηρεσιών. Η ίδρυση της WorldCom πραγματοποιήθηκε το 1984 στο Hattiesburg του Mississippi από τον Bill Fields με το όνομα Long Discount Services (LDDS). Ο Bernard Evers ορίστηκε διευθύνων σύμβουλος το 1985.

Το 2000, ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών εισήλθε σε ύφεση. Η WorldCom αντιμετώπισε απολύσεις και υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής της ικανότητας. Πολλοί αμφέβαλαν για την

ικανότητα της εταιρείας να συμβαδίζει με την αγορά. Ως αποτέλεσμα, η τιμή της μετοχής της WorldCom έπεσε από τα 64 δολάρια στα 2,65 δολάρια. Τα κέρδη της εταιρείας ήταν κατώτερα των προσδοκιών, ενώ η χρηματοδότηση χρέους συγχωνεύσεων και η χρηματοδότηση επενδύσεων σε υποδομές παρέμεινε ενεργή. Ως αποτέλεσμα, ο διευθύνων σύμβουλος Bernard Ebbers παραιτήθηκε στις 30 Απριλίου 2002. Σε μια άλλη συγκεκριμένη περίπτωση, το διοικητικό συμβούλιο της WorldCom δανείστηκε 415 εκατ. ευρώ από τα ταμεία της εταιρείας για να καλύψει εν μέρει τα προσωπικά χρέη του Ebbers, που ξεπερνούσαν τα 800 εκατ. δολάρια. Αυτό έγινε για να αποφευχθεί μια μαζική πώληση μετοχών της εταιρείας από τον διευθύνοντα σύμβουλο Ebbers. Επιχειρηματικό δάνειο ύψους 400 εκατομμυρίων δολαρίων χορηγήθηκε για τη χρηματοδότηση άλλων επιχειρήσεων, όπως η υλοτομία και η ναυτιλία, με σκοπό την αποφυγή της πώλησης του αξιόλογου ποσού κεφαλαίου του WorldCom. Αρχίζει από το 1999 μέχρι τον Μάιο του 2002, ενώ η WorldCom, που εποπτεύεται από τον Scott Sullivan, David Myers (ελεγκτής) και Buford "Buddy" Yates (επικεφαλής λογιστής), χρησιμοποίησε δόλιες λογιστικές πρακτικές για να αποκρύψει την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της εταιρείας δημιουργώντας μια ψευδή εικόνα των επιδόσεων της εταιρείας, προκειμένου να αυξηθεί η τιμή της μετοχής.

Στις 25 Ιουνίου 2002, η WorldCom ανακοίνωσε ότι τα κέρδη της για το 2001 είχαν υπερτιμηθεί λόγω αθέμιτων λογιστικών πρακτικών. Η εταιρεία ανακοίνωσε ότι τα κέρδη της για το 2001 και το πρώτο τρίμηνο του 2002 ήταν υπερτιμημένα κατά περισσότερα από 3,8 δισεκατομμύρια ευρώ. Στις 21 Ιουλίου 2002, η WorldCom κατέθεσε αίτηση πτώχευσης. Αυτή είναι η μεγαλύτερη πτώχευση στην ιστορία των ΗΠΑ. Η εταιρεία είχε 103,8 δισεκατομμύρια δολάρια ως περιουσία και 41 δισεκατομμύρια δολάρια ως πληρωτέα. Η WorldCom αναγκάστηκε να απολύσει 17.000 υπαλλήλους, δηλαδή περίπου το ένα πέμπτο του συνολικού της εργατικού δυναμικού, προκειμένου να συνεχίσει τις δραστηριότητές της. Σύμφωνα με την έρευνα, οι λογιστικοί χειρισμοί πραγματοποιήθηκαν από την Cynthia Cooper, εσωτερικός ελεγκτής της WorldCom. Τα δηλωθέντα κέρδη υπερεκτιμήθηκαν κατά 3,8 δισ. δολάρια, λόγω της αντιμετώπισης των δαπανών εσόδων ως κεφαλαιουχικών δαπανών. Μετά από αυτή την αποκάλυψη, ο Arthur εξέδωσε δήλωση ότι ενεργούσε πάντοτε σύμφωνα με τα επαγγελματικά πρότυπα και παρουσίασε ως αδύνατη την επίκληση της έκθεσης του εσωτερικού ελέγχου. Για την ενίσχυση της τιμής της μετοχής της WorldCom, συνεργάστηκαν οι Arthur Anderson, Scott Sullivan (CFO), David Myers (Controller) και Buford Yates. Ο Max Robbit, διευθυντής στην επιτροπή ελέγχου της WorldCom, αποφάσισε την αντικατάσταση του Arthur Anderson από την KPMG, εξωτερικό ελεγκτή, ο οποίος έλαβε την έκθεση προς διερεύνηση (Κατραμάδου, 2002).

Στις 15 Μαρτίου 2005, ο Bernard Ebbers παραπέμφθηκε σε δίκη με την κατηγορία της απάτης, της συνωμοσίας και της παροχής ψευδών εγγράφων στις ρυθμιστικές αρχές και καταδικάστηκε σε 25 χρόνια φυλάκιση. Άλλα πρώην στελέχη της WorldCom καταδικάστηκαν επίσης και κατηγορήθηκαν για απάτη και παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Ο πρώην οικονομικός διευθυντής Scott Sullivan, ο πρώην ελεγκτής David Myers, ο πρώην λογιστής Buford Yates και οι πρώην λογιστικοί διευθυντές Betty Vinson και Troy Normand, βρίσκονταν μεταξύ αυτών.

Το λειτουργικό περιθώριο κέρδους της WorldCom (μέτρο της κερδοφορίας της εταιρείας) μειώθηκε απότομα το 1998. Ως αποτέλεσμα, η εταιρεία χειραγώγησε τις αναφορές της και προσπάθησε να βελτιώσει την κερδοφορία της. Αυτό επέτρεψε στην εταιρεία να πραγματοποιήσει εντυπωσιακά κέρδη. Η εταιρεία αύξησε τα έσοδά της μέσω ψευδών λογιστικών εγγραφών από τον λογαριασμό παρακρατηθέντων κερδών της εταιρείας. Η WorldCom μείωσε τους λογαριασμούς αποθεματικών που διατηρούσε για την κάλυψη των υποχρεώσεων των εξαγορασμένων εταιρειών. Πρόσθεσε 2,8 δισεκατομμύρια δολάρια στα έσοδα από αυτά τα αποθεματικά. Ως αποτέλεσμα, τα κέρδη της αυξήθηκαν σταθερά το 1999 και το 2000. Ωστόσο, η λογιστική χειραγώγηση δεν ήταν αρκετή για να διατηρήσει τα κέρδη το 2001. Το περιθώριο λειτουργικού έπεσε σε περισσότερο από το ήμισυ του επιπέδου του προηγούμενου έτους.

Προκειμένου να ενισχύσει την αξία των μετοχών της, η λογιστική υπηρεσία της WorldCom δεν ανέφερε το "κόστος γραμμής", το οποίο αντιπροσωπεύει το κόστος της διασύνδεσης με άλλες τηλεπικοινωνιακές εταιρείες. Το 2000, η εταιρεία παρουσίασε ζημίες ύψους 649 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, αλλά, χρησιμοποιώντας λογιστικές παρατυπίες, κατέγραψε κέρδη 268 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Με τον τρόπο αυτό, κατέγραψε τα κεφάλαια ως κεφαλαιουχικές δαπάνες χωρίς να τα δαπανήσει σωστά για να δείξει ότι πραγματοποιούσε κέρδος με χαμηλότερο κόστος. Ο σκοπός ήταν να δείξει ότι εισπράχθηκαν περισσότερα κεφάλαια. Μέρος των τρεχουσών δαπανών μεταφέρθηκε στο λογαριασμό κεφαλαιουχικών δαπανών. Με τον τρόπο αυτό, η WorldCom αύξησε το καθαρό της εισόδημα (επειδή τα έξοδα ήταν υποεκτιμημένα) και τα περιουσιακά της στοιχεία. Τα περιουσιακά στοιχεία (επειδή τα κεφαλαιοποιημένα έξοδα αντιμετωπίζονται ως επενδύσεις) αυξήθηκαν μεταξύ 1999 και 2001. Με άλλα λόγια, η WorldCom κεφαλαιοποίησε το κόστος γραμμής και διατήρησε ισολογισμό αντί να βάλει αμέσως το κόστος στην πώληση. Έτσι, απέφυγε ζημίες δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Υπήρχαν διάφοροι λόγοι που παρακίνησαν τους δράστες να διαπράξουν απάτη. Ο πρώτος παράγοντας που οδήγησε στην απάτη ήταν η διοικητική στρατηγική του Bernard Ebbers, του διευθύνοντος συμβούλου της WorldCom, που οδήγησε την WorldCom να επιτύχει εντυπωσιακή ανάπτυξη μέσω της εξαγοράς της στη δεκαετία του 1990. Ο Bernard Ebbers ήλπιζε να διατηρήσει την αύξηση των εσόδων και των κερδών στις αρχές του 2000, όταν η WorldCom απέτυχε να συγχωνευθεί με τη Sprint. Ο Ebbers ήθελε να διατηρήσει την αύξηση των εσόδων και των κερδών ώστε η εταιρεία να παρουσιάσει μια θετική οικονομική εικόνα στους επενδυτές. Ο στόχος ήταν να δείξει στους επενδυτές ότι η οργανωτική δομή της WorldCom συντέλεσε κατά πολύ στην αποτυχία της. Η WorldCom παρουσίασε επέκταση των δραστηριοτήτων της και αναπτύχθηκε ραγδαία από το 1991 έως το 1997.

Μέσα σε μόλις έξι χρόνια, η WorldCom εξαγόρασε 11 εταιρείες, στοιχείο που την διαμορφώνει ως σημαντικό πάροχο υπηρεσιών διαδικτύου. Ωστόσο, δεν είχε ενσωματωθεί σωστά στον οργανισμό, επειδή οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές είναι δαπανηρές και χρονοβόρες και αποτελούν μια μεγάλη πρόκληση για τη διοίκηση. Αυτό παρέχει την ευκαιρία στα στελέχη της WorldCom να διαπράξουν απάτη με παραποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις.

Ο οικονομικός διευθυντής Scott Sullivan παραβίασε τις λογιστικές και δεδουλευμένες λογιστικές αρχές για τις κεφαλαιουχικές δαπάνες, μια θεμελιώδη λογιστική αρχή. Σύμφωνα με τη μέθοδο του δεδουλευμένου, οι λογιστικοί κανόνες GAAP (Γενικά Αποδεκτές Λογιστικές Αρχές) προβλέπουν ότι τα έξοδα που πραγματοποιεί μια επιχείρηση πρέπει να κατανέμονται κατά την περίοδο κατά την οποία ωφελούν την επιχείρηση. Αυτό επιτρέπει την αντιστοίχιση των εσόδων με τις δαπάνες που απαιτούνται για τη δημιουργία τους. Αυτός ο κανόνας ανατράπηκε από την WorldCom. Ο Scott Sullivan, ο οποίος με δόλιο τρόπο έκανε δισεκατομμύρια δολάρια με δόλια λειτουργικά έξοδα που στη συνέχεια χρεώθηκαν σε λογαριασμούς περιουσίας, που είναι ένα είδος λογαριασμού κεφαλαίου. Ο λογαριασμός αυτός του επέτρεψε να αφαιρέσει τα λειτουργικά έξοδα από την κατάσταση αποτελεσμάτων του, γεγονός που αύξησε σημαντικά το καθαρό του εισόδημα. Τα περιουσιακά στοιχεία αυξήθηκαν επίσης σημαντικά. Στο τέλος του πρώτου τριμήνου του 2001, η παραπάνω τακτική δεν μπορούσε πλέον να χρησιμοποιηθεί. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το ποσό των ανεξόφλητων απαιτήσεων είχε καταστεί ασήμαντο. Ο Sullivan άρχισε να χρησιμοποιεί μια νέα μέθοδο λογιστικής αντιμετώπισης της πλεονάζουσας χωρητικότητας του δικτύου ως λειτουργικό έξοδο και όχι ως κεφαλαιουχική δαπάνη.

Επιπλέον, η WorldCom έχει συσσωρεύσει αποθεματικά για την πραγματοποίηση πληρωμών για το κόστος της γραμμής. Εντούτοις, οι λογαριασμοί για αυτά τα έξοδα δεν καταβλήθηκαν σε κανένα από αυτά, λίγους μήνες μετά την ακύρωση της ανάκλησης. Σύμφωνα με τις γενικές αρχές, η εταιρεία πρέπει να υπολογίσει τις αναμενόμενες πληρωμές και έξοδα, που αντιστοιχεί στο εισόδημά του. Με άλλα λόγια, τα προαναφερόμενα τέλη πρέπει να είναι έξοδα και δεν μπορούν να μετατραπούν σε κεφάλαια σύμφωνα με τα Γ.Ο.Λ.Α. Η εταιρεία μπορεί να κάνει κράτηση μέρους του δεδουλευμένου στοιχείου που περιλαμβάνει πρόσθετα ποσά ισολογισμού στην αναφορά με τη μορφή μείωσης των δεδομένων εξόδου της γραμμής, εάν έχει ληφθεί το ποσό του λογαριασμού χαμηλότερο από το αναμενόμενο. Στην περίπτωση της Worldcom, ο Scott Sullivan έδωσε εντολή στους υπαλλήλους του να απελευθερώσουν πολύ μεγάλα χρηματικά ποσά για την κάλυψη μελλοντικών πληρωμών. Ορισμένες επιχειρηματικές μονάδες έμειναν με τέλη ως ένας επαρκής αριθμός μελλοντικών πληρωμών σε μετρητά, όταν πρέπει να πληρωθούν οι λογαριασμοί. Κατά αυτόν τον τρόπο, η WorldCom υπολόγισε το κόστος της και υπερεκτίμησε το κέρδος, Ως εκ τούτου, οι επενδυτές εξαπατήθηκαν. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους μπορεί να εντοπιστεί απάτη. Αλλά η λογιστική απάτη ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά από μια μικρή ομάδα εσωτερικών ελεγκτών της WorldCom, που διεξήγαγε έρευνα και βρήκε 3 εκατομμύρια άγνωστα ως αποτέλεσμα απάτης τον Ιούνιο του 2002.

Η εταιρική κουλτούρα μιας επιχείρησης είναι σημαντική για εκείνη. Αυτή συνιστά τις αξίες και τις αρχές της εταιρείας. Είναι ο ιδρυτής και η ανώτατη διοίκηση που βοηθά στη δημιουργία μιας οργανωτικής εταιρικής κουλτούρας. Οι χαμηλότερα ιστάμενοι εργαζόμενοι ακολουθούν γενικά αποδεκτές πεποιθήσεις και αξίες των υψηλότερα ισταμένων.

Όταν η βιομηχανία τηλεπικοινωνιών άρχισε να συρρικνώνεται, πολλοί άνθρωποι πίστευαν ότι η WorldCom θα πέσει. Αλλά όταν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις προσδοκίες, όλα φαινόταν να πάνε ομαλά, οπότε κανείς δεν περίμενε απάτη. Οι ελεγκτές της Worldcom δεν περίμεναν από την εταιρεία να χρησιμοποιήσει δόλια λογιστική πρακτική. Όπως λέει ο ελεγκτής Άρθουρ Άντερσον, ποιος θα σκεφτόταν πραγματικά ότι ο οικονομικός διευθυντής ή όποιος άλλος υποβάλλει αίτηση για τη σε δεύτερη θέση παγκόσμια εταιρεία τηλεπικοινωνιών θα χρειαστεί περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια σε δαπάνες και να τα δηλώσει ως περιουσιακά στοιχεία (Mulki et Jaramillo, 2011).

Επιπλέον, ο Arthur Anderson, εξωτερικός ελεγκτής της WorldCom από το 1989, επικρίθηκε για αμέλεια στο χειρισμό του λογιστικού συστήματος και των βιβλίων. Ο Άντερσον δεν βρήκε την κεφαλαιοποίηση του κόστους της γραμμής και επίσης δεν σχεδίασε τον έλεγχό του με

τέτοιο τρόπο ώστε να αποκαλύψει την λανθασμένη ταξινόμηση υψηλού ποσού. Αρκετοί παρατηρητές θεωρούν επίσης ότι ο Άντερσον όφειλε να έχει αντιληφθεί τις μεγάλες και αυξανόμενες οικονομικές απώλειες της WorldCom και να δοθεί αυξημένη προσοχή στη δυνατότητα ενεργού λογιστικής.

Η αποτυχία της εταιρικής διακυβέρνησης της WorldCom συντέλεσε επίσης στη μη αναμενόμενη εξαπάτηση. Στο σύνολο των ενδιαφερομένων, εκτός από την ανώτατη διοίκηση, δεν παρατηρήθηκε αξιόλογη εξυπηρέτηση από το διοικητικό συμβούλιο της WorldCom. Ο Ebbers και ο Sullivan σταμάτησαν τις δραστηριότητες της WorldCom. Ο Ebbers έλαβε υψηλό έλεγχο των δραστηριοτήτων της εταιρείας χωρίς το διοικητικό συμβούλιο να εφαρμόζει τυχόν περιορισμούς στις ενέργειές του, ακόμη και αν δεν είχε επαρκή εμπειρία ή εκπαίδευση για να ταιριάζει στη θέση του. Ακόμη, ο εργαζόμενος στη Worldcom δεν ανέλαβε την πρωτοβουλία να ειδοποιήσει για την απάτη, επειδή ανησυχούσε για απώλεια της θέσης εργασίας.

4.5. Η Υπόθεση Της AIG

Η Αμερικανική Διεθνής Ομάδα (AIG) ονομάζεται αλλιώς και AIU Holdings, Inc. Πρόκειται για μια αμερικανική ασφαλιστική εταιρεία με έδρα τη Νέα Υόρκη στο American International Building και στο Λονδίνο στην Frenchurch Street. Η AIG θεωρούνταν κάποτε μία από τις μεγαλύτερες εισηγμένες εταιρείες, κατατάσσοντας την στην 18^η θέση, σύμφωνα με το Forbes 2008 Global 2000. Κατά την περίοδο από 08/04/2004 έως 22/09/2008, η εταιρεία συμπεριλήφθηκε στον δείκτη Dow Jones Industrial Average. Το 1919, ο Κορνήλιους Βάντερ Σταρ ίδρυσε μια ασφαλιστική εταιρεία στην Κίνα. Πρόκειται για το πρώτο άτομο στην Κίνα που ασχολήθηκε με πωλήσεις ασφάλισης στη χώρα και συνέχισε να το κάνει ως το 1949. Στη συνέχεια, το 1949, η AIG αποσύρθηκε από την Κίνα. Ο Σταρ μεταβίβασε τη θέση της έδρας της εταιρείας στη Νέα Υόρκη. Μετά από λίγο, η εταιρεία έκανε ένα βήμα μεγάλης κλίμακας μέσω θυγατρικών ή μέσω άλλων αγορών σε περιοχές, όπως η Λατινική Αμερική, η Ευρώπη, η Μέση Ανατολή και η Ασία.

Ο Σταρ μετέθεσε τη διοίκηση της εταιρείας το 1962 στον Greenberg. Ο Greenberg άλλαξε την ασφάλιση της εταιρείας από ατομική σε υψηλού περιθωρίου εταιρική κάλυψη. Εστίασε στις πωλήσεις μέσω ανεξάρτητων μεσιτών ασφαλίσεων. Στη συνέχεια, το 1968, ο Σταρ διόρισε τον Greenberg ως διάδοχό του. Το 1969 η επιχείρηση εισήλθε στο χρηματιστήριο. Το 2005, η

Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, το Υπουργείο Δικαιοσύνης και ο Γενικός Εισαγγελέας των ΗΠΑ έπρεπε επίσης να κάνουν έρευνα AIG, δεδομένου ότι είχαν αναλάβει την διερεύνηση δόλων. Ο Greenberg αποσύρθηκε στις 2005/2 μετά από την ύπαρξη σκανδάλου. Ο αγώνας για την αστική αγωγή συνεχίζεται από τη Νέα Υόρκη. Όλα ξεκίνησαν όταν οι επιστήμονες έστρεψαν την προσοχή τους σε δύο δράσεις της Berkshire Hathaway' s (BRK) General Re Corp. Οι συναλλαγές έφτασαν σε δάνειο ύψους 500 εκατομμύρια δολάρια, το οποίο έπρεπε να παρουσιάσουν ως εισόδημα ασφαλιστρών. Αυτό βοήθησε την AIG επειδή της έδωσε την ευκαιρία να ισχυροποιήσει τα αποθεματικά της, τη στιγμή που το σύνολο των επενδυτών τα θεωρούσε πολύ χαμηλά. Κάπου εδώ διαπιστώθηκε ότι η εταιρεία δεν ανέλαβε ποτέ κινδύνους που είχαν σχέση με την ασφάλιση.

Η σκληρή ποινή εκδόθηκε μετά από έρευνα που διεξήγαγε ο Γενικός Εισαγγελέας της Νέας Υόρκης. Πρόκειται για ποινική δίωξη ύψους 1, 6 δισεκατομμυρίων δολαρίων και ποινικές κατηγορίες εναντίον ορισμένων στελεχών της εταιρείας. Από τότε, τα επιχειρηματικά θέματα έχουν τελειοποιηθεί. Η εταιρεία εντόπισε μόνη της ορισμένα προβληματικά σημεία που σχετίζονται με τη διαπραγμάτευση με μια ψεύτικη αυτόνομη επιχείρηση. Στην πραγματικότητα, η ίδια η εταιρεία είχε την εποπτεία της. Οι ερευνητές διερεύνησαν περισσότερες από 60 συναλλαγές ύποπτες για παραποίηση λογιστικών αρχείων. Ο Martin J. Sullivan αντικατέστησε τον Greenberg ως Διευθύνων Σύμβουλος. Ξεκίνησε την καριέρα του ως υπάλληλος της AIG στο Λονδίνο το 1970. Το 2008 η εταιρεία ανακοίνωσε ότι έπρεπε να πουλήσει αεροπλάνα για να αυξήσει τη ρευστότητα.

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα προσλαμβάνει την Morgan Stanley. Η Stanley όφειλε να διερευνήσει αν υπήρχε κίνδυνος αναφορικά με την οικονομική κατάρρευση της AIG. Επιπροσθέτως, ζήτησε παροχή βραχυπρόθεσμων δανείων στην επιχείρηση από ιδιωτικούς οργανισμούς. Συγχρόνως, οι ρυθμιστικές αρχές έδωσαν την ευκαιρία στην εταιρεία να δανειστεί 20 δισεκατομμύρια από τις θυγατρικές της. Οι οικονομικές ζημιές, οι οποίες οδήγησαν σε μείωση της αξίας των μετοχών στο χρηματιστήριο, αναφέρθηκαν τον Ιούνιο του 2008. Ο Robert B. Willumstad, ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της AIG, αντικατέστησε τον Sullivan μετά από τη δική του παραίτηση. Στα μέσα του Σεπτεμβρίου του 2008, η AIG αντιμετώπισε απότομη πτώση της ρευστότητας. Αυτό οφείλεται στην υποβάθμιση της πιστοληπτικής της ικανότητας. Η εταιρεία, στη συνέχεια, έπρεπε να καταθέσει εγγύηση. Η τιμή της μετοχής έπεσε κατά 95% και συγκεκριμένα σε 1,25 δολάρια έπειτα πολλών εβδομάδων που η υψηλότερη τιμή της μετοχής ήταν 70,13 δολάρια (Mulki et Jaramillo, 2011).

Στις 16 Σεπτεμβρίου 2008, το Συμβούλιο των Διοικητών της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ ανακοίνωσε ότι είχε εγκρίνει τη χορήγηση διετούς πιστωτικής γραμμής στην εταιρεία. Η προαναφερόμενη άδεια όριζε ότι η εταιρεία θα μπορούσε να δανειστεί έως και 85 δις. δολάρια για να αποφύγει την πτώχευση. Τα περιουσιακά στοιχεία της σε συνδυασμό με εκείνες των θυγατρικών της εταιρείας και τις μετοχές τους, εγγυήθηκαν την αποπληρωμή του δανείου. Το επιτόκιο αυτού του δανείου ήταν 8,5% υψηλότερο από το τρίμηνης διάρκειας διατραπεζικό επιτόκιο δανεισμού του Λονδίνου. Σε αντάλλαγμα για την πιστωτική διευκόλυνση, η κυβέρνηση των ΗΠΑ έλαβε εγγύηση συμμετοχής για το 79,9% των μετοχών της AIG. Ο Maurice Greenberg όρισε στις 17 Σεπτεμβρίου την απαλλαγή της παραχώρησης ως εθνικοποίηση της AIG. Ο Edward M. Liddy έλαβε τη θέση του Willumstad. Αυτό συνέβη επειδή η αμερικανική ηγεσία είχε καθαιρέσει τον Willumstad. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η AIG δαπάνησε 444.400 δολάρια ΗΠΑ για να παραστεί σε μια γιορτή στην Καλιφόρνια. Το ταξίδι ήταν μια ανταμοιβή για εξαιρετους πράκτορες ασφάλισης και είχε καθοριστεί εκ των προτέρων. Στις 22 Σεπτεμβρίου 2008 η AIG αποκλείστηκε από τον βιομηχανικό μέσο όρο του Dow Jones.

Στις 30 Οκτωβρίου, το CNBC ανέφερε ότι η AIG είχε δαπανήσει 90 δισεκατομμύρια δολάρια από το δάνειο των 123 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Εν όψει των συνομιλιών με αμερικανικά στελέχη για την εξασφάλιση πρόσθετων δανείων διάσωσης (ύψους 40 δις δολαρίων), το ABC News ανέφερε ότι η ασφαλιστική εταιρεία κατανάλωσε 343.000 δολάρια για ακόμη ένα ταξίδι σε πολυτελές θέρετρο στην Αριζόνα.

Τον Οκτώβριο, η εταιρεία έλαβε πρόσθετη πίστωση ύψους 37,8 δις δολαρίων. Μέχρι τις 24 Οκτωβρίου, η εταιρεία είχε λάβει επιπλέον δάνειο ύψους 90,3 δις δολαρίων, ενώ η συνολική έκταση των δανείων ανερχόταν σε 122,8 δις δολάρια. Στις 10 Νοεμβρίου 2008, το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ ανακοίνωσε την αγορά προνομιούχων μετοχών της AIG αξίας 40 δις δολαρίων. Ανακοινώνοντας την αγορά προνομιούχων μετοχών της AIG ύψους 40 δισεκατομμυρίων δολαρίων, το FRBNY ανακοίνωσε τροποποίηση της πιστωτικής διευκόλυνσης που παρασχέθηκε στις 16 Σεπτεμβρίου. Η επένδυση του υπουργείου μείωσε την πιστωτική διευκόλυνση από 85 δις δολάρια σε 60 δις δολάρια. Η FRBNY επέκτεινε τη διάρκεια της διευκόλυνσης από τρία σε πέντε έτη και άλλαξε το επιτόκιο από 8,5% συν το τριμηνιαίο διατραπεζικό επιτόκιο του Λονδίνου σε 3% συν το επιτόκιο LIB για το σύνολο της διευκόλυνσης. Η AIG δημιούργησε δύο εξωλογιστικές εταιρείες περιορισμένης ευθύνης (LLC) και διατήρησε τα περιουσιακά τους στοιχεία.

Η μία θα αποτελούσε ως όχημα ενυπόθηκων τίτλων της AIG και το άλλο θα λειτουργούσε ως όχημα προσφοράς χρεογράφων. Στις 15 Δεκεμβρίου 2008, το Thomas More Law Center κατέθεσε αγωγή για αντισυνταγματική προώθηση του νόμου και της θρησκείας της Σαρία. Η αγωγή αποσκοπούσε στην επίκληση του νόμου περί έκτακτης οικονομικής σταθεροποίησης του 2008. Η αγωγή κατατέθηκε επειδή η AIG έδωσε ασφαλιστικά προγράμματα «Takaful» που παραμερίζουν τις «μη ισλαμικές» επενδύσεις. Η AIG ανακοίνωσε στις 2 Μαρτίου 2009 ότι κατέγραψε ζημίες ύψους 61,7 δισεκατομμυρίων δολαρίων τους τελευταίους τρεις μήνες του 2008. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη τριμηνιαία ζημία στην ιστορία της εταιρείας έως εκείνη τη στιγμή. Η ανακοίνωση των ζημιών επηρέασε τις πρωινές συναλλαγές στην Ευρώπη και την Ασία, οι οποίες σημείωσαν σημαντική πτώση. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο δείκτης Dow Jones Industrial Average έπεσε κάτω από το όριο των 7.000 μονάδων. Το αμερικανικό υπουργείο Οικονομικών επιβεβαίωσε ότι η AIG θα λάβει πρόσθετη στήριξη ύψους 30 δις δολαρίων προς ενίσχυση των 150 δις δολαρίων που έχει ήδη λάβει. Στην έκθεσή του, το υπουργείο Οικονομικών ανέφερε ότι οι απώλειες για την αμερικανική και την παγκόσμια οικονομία θα είναι τεράστιες.

Εάν, λοιπόν, η εταιρεία χρεοκοπούσε, οι απώλειες για την εγχώρια και την παγκόσμια οικονομία των ΗΠΑ θα ήταν τεράστιες. Η εταιρεία δεν είναι μόνο ένας εθνικός ασφαλιστής, αλλά και ένας παγκόσμιος ασφαλιστής. Στο τέλος του τέταρτου τριμήνου, η εταιρεία είχε ζημίες ύψους περίπου 99,29 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Για το σύνολο του 2008, η εταιρεία εμφάνισε ζημία 99,29 δισεκατομμυρίων δολαρίων, την πέμπτη συνεχόμενη τριμηνιαία ζημία της. Οι λειτουργικές δαπάνες εκτιμάται ότι ξεπέρασαν τα 100 δισεκατομμύρια δολάρια. Η Wall Street έχασε δισεκατομμύρια δολάρια και βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Τα κορυφαία στελέχη της εταιρείας συνέχισαν να λαμβάνουν μεγάλα μόνους, τα οποία προέρχονται από ομοσπονδιακά κονδύλια. Η AIG ανακοίνωσε τον Μάρτιο του 2009 μόνους ύψους 165 εκατομμυρίων δολαρίων. Το συνολικό ποσό των μόνους για ολόκληρο τον χρηματοπιστωτικό τομέα θα μπορούσε να ανέλθει σε 450 εκατομμύρια δολάρια, αν και το συνολικό ποσό των μόνους για ολόκληρο τον χρηματοπιστωτικό τομέα θα μπορούσε να ανέλθει σε 1,2 δις δολάρια. Ο Μπαράκ Ομπάμα ψήφισε υπέρ της διάσωσης της AIG. Οι πολιτικοί και το κοινό είναι εξοργισμένοι, κάτι απολύτως δικαιολογημένο.

Οι πολιτικοί και στις δύο πλευρές αντέδρασαν με οργή στην οργανωμένη διάσωση της AIG. Μετά τη δημόσια κατακραυγή για τις πληρωμές της AIG προς τους εργαζομένους της, η AIG μεταφέρει και πάλι τις ενέργειές της στο πεδίο της AIU Holdings. Η FBIC, μια μη κερδοσκοπική οργάνωση που καταπολεμά τις αθέμιτες πρακτικές των ασφαλιστικών

εταιρειών, κατέταξε την AIG στην όγδοη θέση του καταλόγου των κακών ασφαλιστών σε έρευνα που διεξήγαγε σε 655 ομάδες ασφαλιστών.

Σύμφωνα με τους αξιωματούχους που ερωτήθηκαν, η κατάσταση της AIG δεν μοιάζει με εκείνη της Enron. Η ασφαλιστική εταιρεία πωλεί πραγματικά προϊόντα και έχει σημαντικά κέρδη. Εάν απελευθερωθεί από τέτοιες συνωμοσίες, η AIG θα μπορούσε να γίνει μια τυπική ασφαλιστική εταιρεία. Η AIG είναι μια πολύπλευρη ασφαλιστική εταιρεία. Διαθέτει ένα διαφοροποιημένο σύνολο εξαιρετικών ασφαλιστικών και εταιρικών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Επιπροσθέτως, η AIG διαθέτει μια σειρά από υπηρεσίες που έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη και την παροχή υπηρεσιών. Διαθέτει διεθνή ισχύ και αρκετά ισχυρή πρόσβαση στις ταχέως αναπτυσσόμενες αγορές της Ασίας, ιδίως της Κίνας. Η μετοχή της εταιρείας δεν μπορεί πλέον να διεκδικήσει τα ασφάλιστρα που διεκδικούσε. Έχοντας χάσει περισσότερα από 40 δισεκατομμύρια δολάρια στο σκάνδαλο, οι επενδυτές ενδέχεται να πρέπει να συμβιβαστούν με το γεγονός ότι η AIG είναι μια συνηθισμένη ασφαλιστική εταιρεία και υπόκειται σε διακυμάνσεις όπως κάθε άλλη. Ωστόσο, αυτό δεν συνυπολογίζεται στα ουσιαστικά εμπόδια που αντιμετωπίζει η AIG (Mulki et Jaramillo, 2011).

4.6 Η Μελέτη Περίπτωσης Της Parmalat

Η Parmalat ιδρύθηκε το 1961 ως οικογενειακή επιχείρηση στη βόρεια Ιταλία. Από τότε, τα επόμενα χρόνια, η εταιρεία εξελίχθηκε σε μία από τις μεγαλύτερες γαλακτοκομικές και τροφίμων στην Ιταλία και με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε σε έναν πολυεθνικό όμιλο που περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές εταιρείες. Τη στιγμή της κρίσης του 2003, η Parmalat διέθετε 214 εισηγμένες θυγατρικές εταιρείες σε 48 χώρες.

Η απάτη της Parmalat ξεκίνησε το 1990 και συνεχίστηκε μέχρι το 2003. Η διοίκηση της εταιρείας αποφάσισε να καλύψει το πρόβλημα μέσω απάτης και συμπαιγνίας. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, η διοίκηση της Parmalat χρησιμοποίησε διάφορες ανήθικες μεθόδους για να βελτιώσει τις επιδόσεις της. Αύξησαν τα έσοδα με τους εξής τρόπους: διενέργεια πλασματικών συναλλαγών με τη χρήση συστημάτων διπλής τιμολόγησης, χρησιμοποιώντας απαιτήσεις από αυτές τις πλασματικές πωλήσεις ως εγγύηση για τη λήψη περισσότερων κεφαλαίων από τις τράπεζες, δημιουργία πλασματικών περιουσιακών στοιχείων και διόγκωση των περιουσιακών τους στοιχείων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ανέλαβαν νόμιμα χρέη κρυμμένα από τις τράπεζες (New York Times, 27 Ιανουαρίου 2004). Συνεργάστηκαν επίσης με τραπεζίτες

επενδυτικών κεφαλαίων για να μετατρέψουν περιουσιακά στοιχεία του ισολογισμού σε υποχρεώσεις ή για να τους δώσουν την εμφάνιση ιδίων κεφαλαίων στον ισολογισμό.

Τα προβλήματα της Parmalat έγιναν γνωστά στα μέσα του 2002. Μεταξύ Ιουλίου και Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, τα πιστωτικά περιθώρια της Parmalat διευρύνθηκαν κατά 250-300 μονάδες βάσης (ανάλογα με την έκδοση του ομολόγου). Η σύσφιξη των πιστωτικών περιθωρίων στη Λατινική Αμερική και η ασθενικότητα της αντίπαλης, Cirio, οδήγησαν σε διεύρυνση των πιστωτικών περιθωρίων της Parmalat το 2002.

Έως τον Δεκέμβριο του 2002, οι αναλυτές της Merrill Lynch, Joanna Speed και Nic Sochovsky ανησυχούσαν για την ικανότητα και την προθυμία της εταιρείας να εκδώσει χρέος στις δημόσιες αγορές. Δημοσίευσαν μια έκθεση με τίτλο "The Straw That Breaks the Camel's Back" και υποβάθμισαν την Parmalat σε αξιολόγηση "sell". Η Parmalat συνέχισε να βασίζεται στη χρηματοδότηση από την αγορά χρέους παρά το γεγονός ότι διέθετε επαρκή μετρητά στον ισολογισμό της.

Τον Δεκέμβριο του 2003, η απάτη άρχισε να αποκαλύπτεται. Παρά το γεγονός ότι διέθετε στον ισολογισμό της μετρητά και βραχυπρόθεσμα περιουσιακά στοιχεία ύψους 4 δισεκατομμυρίων ευρώ, η Parmalat αθέτησε την πληρωμή της στις 8 Δεκεμβρίου 2003. Η Parmalat ισχυρίστηκε ότι ένας από τους αγοραστές δεν είχε πληρώσει (αργότερα αποδείχθηκε ότι ο "αγοραστής" ανήκε στην Parmalat). Η πιστοληπτική ικανότητα της Parmalat υποβαθμίστηκε από την S&P σε "ανεπιθύμητη" και η τιμή της μετοχής της εταιρείας έπεσε κατά 40% μέσα σε λίγες ημέρες. Την ίδια ημέρα ο Tanzi παραιτήθηκε από CEO και το διοικητικό συμβούλιο της Parmalat διόρισε έναν ειδικό, τον Enrico Bondi. Στις 16 Δεκεμβρίου, ο Bondi προσέλαβε την PWC για να επανεξετάσει την οικονομική κατάσταση της Parmalat. Την ίδια ημέρα, το υποκατάστημα της Bank of America στη Νέα Υόρκη ενημέρωσε τον τρέχοντα ελεγκτή, Grant Thornton, ότι ο λογαριασμός Bonlat δεν υπήρχε. Στις 19 Δεκεμβρίου, η Parmalat ανακοίνωσε ότι λείπουν 3,95 δισεκατομμύρια μετρητά, τοποθετώντας την τιμή της μετοχής κοντά στο μηδέν. Στη συνέχεια, τα στελέχη της Parmalat οργίασαν, κατέστρεψαν υπολογιστές και τεμάχισαν τα σχετικά έγγραφα που αφορούσαν συναλλαγές εκτός ισολογισμού. Στις 27 Δεκεμβρίου 2003 η Parmalat κηρύχθηκε επίσημα σε πτώχευση και ο διευθύνων σύμβουλος Calisto Tanzi παραπέμφθηκε σε δίκη.

Η απάτη της Parmalat δεν είναι ασυνήθιστη ως προς τον τρόπο με τον οποίο ξεκίνησε. Πολλές απάτες σε επενδυτικές εταιρείες (π.χ. Nick Leeson στο Barings PLC), τράπεζες (π.χ. Daiwa Bank) ή άλλες εταιρείες ξεκινούν με απέλπιδες προσπάθειες απόκρυψης των ζημιών. Η

ίδια η διαδικασία της προσπάθειας "διάσωσης" μιας εταιρείας με παράνομα μέσα τη μετατρέπει από νόμιμη επιχείρηση σε παράνομη. Τα εμπλεκόμενα μέλη προσπαθούν να "σώσουν τα προσχήματα", για να αποφύγουν την αναφορά σημαντικών ζημιών στα ανώτερα διοικητικά στελέχη, τους διευθυντές, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τους επενδυτές και τα μέλη της οικογένειας. Συχνά, αντί να αντιμετωπίσουν το δύσκολο έργο της διόρθωσης των οργανωτικών προβλημάτων ή ακόμη και να παραδεχτούν ότι το έργο είναι απλώς ανέφικτο, πολλοί υποκύπτουν στον πειρασμό να κρύψουν τις ζημίες μέσω της εξαπάτησης, ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς ή μπαίνουν στον πειρασμό να κρύψουν τις απώλειες μέσω και των δύο. Στην περίπτωση της Parmalat, τα στελέχη Tanzi και Tonna χρησιμοποίησαν διάφορες δόλιες τεχνικές για να αποκτήσουν πρόσθετα μετρητά. Μια τέτοια συμπεριφορά είναι σχεδόν πάντα άμεσο αποτέλεσμα της αλαζονείας, κάτι που φαίνεται και στην υπόθεση της Parmalat (Mulki et Jaramillo, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Μια παραπονημένη οικονομική κατάσταση είναι μια κατάσταση που παραποιείται σκόπιμα. Πρόκειται για την προσθήκη γλωσσικών στοιχείων ή παραλείψεων σε μια κατάσταση με σκοπό την παραπλάνηση του ερμηνευτή. Τα όρια μεταξύ σφάλματος και παραποίησης είναι ασαφή και στην πράξη δεν μπορούν να διακριθούν. Ενώ αρχικά αναγνωριζόταν ότι η σοβαρή απειλή της απάτης προερχόταν αποκλειστικά από το εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης, τώρα συμπεραίνεται ότι οι εσωτερικοί παράγοντες είναι εξίσου σημαντικοί. Οι εξωτερικοί παράγοντες περιλαμβάνουν την επιθυμία της ανώτατης διοίκησης να ανακοινώσει αποτελέσματα που ανταποκρίνονται ή υπερβαίνουν τις προσδοκίες της αγοράς, τη χρηματοδότηση με ίδια κεφάλαια, την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία, τις συγχωνεύσεις και τις εξαγορές, τον ανταγωνισμό στον κλάδο και τη χρηματοδότηση από τα πιστωτικά ιδρύματα.

Οι ελεγκτές προστατεύουν το κοινό από δόλιες πρακτικές, όπως αυτές που συνέβησαν στο παρελθόν με τις ελεγκτικές εταιρείες. Οι οικονομικές καταστάσεις αποτελούν ευθύνη της διοίκησης, αλλά οι μέτοχοι προσλαμβάνουν ελεγκτές για να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους και να αυξήσουν την αξιοπιστία των χρηματοοικονομικών πληροφοριών που παρέχει η εταιρεία. Προκειμένου οι ελεγκτές να είναι αξιόπιστοι χρειάζονται τόσο τεχνογνωσία όσο και ακεραιότητα. Η εμπειρογνομosύνη δίνει στους ελεγκτές την αυτοπεποίθηση ότι είναι σε θέση να εντοπίσουν παρατυπίες στις χρηματοοικονομικές πληροφορίες. Η ακεραιότητα παρέχει τη βεβαιότητα ότι διασφαλίζει το γεγονός ότι κάθε απάτη που θα εντοπιστεί θα αποκαλυφθεί. Αυτά τα δύο στοιχεία είναι απαραίτητα. Η ακεραιότητα χάνεται όταν ο ελεγκτής ξεχνά ότι η πρώτη του προτεραιότητα είναι να ικανοποιεί τις ανάγκες των πελατών και των ενδιαφερομένων μερών.

Η ακεραιότητα είναι το κλειδί για τη μακροπρόθεσμη επιτυχία στις επιχειρήσεις, τα οικονομικά, τη λογιστική και την ελεγκτική. Ορισμένοι άνθρωποι πιστεύουν ότι δεν υπάρχουν ηθικά ζητήματα στον κόσμο των χρηματοοικονομικών. Μεγάλο μέρος του παγκόσμιου επιχειρηματικού περιβάλλοντος έχει αλλάξει ως αποτέλεσμα ορισμένων από τα οικονομικά σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια. Η αισιοδοξία των αρχών του αιώνα έχει αντικατασταθεί από σκεπτικισμό και δυσπιστία.

Η δεοντολογία (διατήρηση της ειλικρινούς και αληθινής πληροφόρησης) αποτελεί σημαντικό στοιχείο της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Για να εμπιστευτούν οι μέτοχοι την εταιρεία με τα χρήματά τους, πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στις οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας. Οι οικονομικές καταστάσεις παρέχουν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για την τρέχουσα, την παρούσα και τη μελλοντική οικονομική θέση μιας εταιρείας. Με άλλα λόγια, οι επενδυτές και οι μέτοχοι βασίζονται στις διαθέσιμες χρηματοοικονομικές πληροφορίες σχετικά με την ιστορική και μελλοντική κατάσταση της εταιρείας για τεκμηριωμένη απόφαση. Για να συμμορφώνονται οι φορείς με τους επιχειρηματικούς κανόνες και να διατηρούν οικονομικά αρχεία, οι μέτοχοι έχουν πρόσβαση στα υφιστάμενα συστήματα που έχουν σχεδιαστεί για την παρακολούθηση διαφόρων πτυχών της λογιστικής. Στις ΗΠΑ, οι κυριότεροι οργανισμοί είναι η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC), το Συμβούλιο Χρηματοοικονομικών Λογιστικών Προτύπων (FASB) και η Επιτροπή Λογιστικής Εποπτείας της Δημόσιας Εταιρείας (PCAOB). Συνεργάζονται για να διασφαλίσουν ότι η χρηματοοικονομική πληροφόρηση είναι δίκαιη και προσιτή σε όλους τους επενδυτές. Μια ιδιαίτερα σημαντική πτυχή της δεοντολογίας στις επιχειρήσεις και τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση είναι η διασφάλιση της εμπιστοσύνης των πολιτών και των επενδυτών στις εταιρείες. Χωρίς έναν ισχυρό κώδικα δεοντολογίας και χωρίς την τήρησή του, οι πολίτες μπορεί να μην είναι βέβαιοι ότι οι επενδύσεις τους είναι ασφαλείς. Οι επαγγελματίες λογιστές πρέπει να έχουν ισχυρή ηθική και δεοντολογική λογική, επειδή οι αποφάσεις τους σχετικά με την οικονομική πληροφόρηση μπορεί να έχουν σοβαρές συνέπειες για τα άτομα, τις εταιρείες και το έθνος στο σύνολό του. Η δεοντολογία στο επιχειρηματικό περιβάλλον δεν είναι μόνο ένα λογιστικό ζήτημα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα δεοντολογικά πρότυπα μπορεί να κυμαίνονται από τις επιχειρηματικές πρακτικές μέχρι το τι μπορεί να απαιτεί μια επιχείρηση από τους επαγγελματίες λογιστές της.

Το μεγαλύτερο μέρος της απάτης προκλήθηκε από ανήθικες λογιστικές πρακτικές που είχαν θεσπιστεί στο υψηλότερο επίπεδο της επιχείρησης, αλλά εφαρμόστηκαν στην πράξη. Τον Δεκέμβριο του 2001, η Enron, κάποτε μια από τις κορυφαίες εταιρείες ενέργειας στον κόσμο, κατέθεσε αίτηση για τη μεγαλύτερη πτώχευση στην ιστορία των ΗΠΑ, εκμεταλλευόμενη τις συνταξιοδοτικές παροχές χιλιάδων Αμερικανών εργαζομένων, με σκοπό να εμπλουτίσει τα κορυφαία στελέχη της εταιρείας. Χρησιμοποιώντας χιλιάδες συμπράξεις για να αποκτήσει περίπου 1 δισεκατομμύριο δολάρια σε χρέος και να αυξήσει τα κέρδη της, η εταιρεία εξαπάτησε τους μετόχους της κατά δισεκατομμύρια δολάρια. Τα σκάνδαλα αυτά οδήγησαν τον πρόεδρο Μπους και το Κογκρέσο να λάβουν τα ακόλουθα μέτρα: να αναλάβουν σκληρή δράση τον Ιούλιο του 2002 με τη μορφή του νόμου Sarbanes-Oxley.

Όταν η ηθική φθίνει, οι απλοί άνθρωποι στρέφονται φυσικά στην κυβέρνηση. Διάφορες κρίσεις στην ιστορία των ΗΠΑ οδήγησαν στη δημιουργία πολλών ρυθμιστικών οργανισμών και νόμων. Τα σχετικά έργα στις ΗΠΑ συνεργάζονται στενά για να διασφαλίσουν την ακεραιότητα της χρηματοοικονομικής λογιστικής. Αν και οι SEC, FASB και PCAOB είναι ανεξάρτητοι οργανισμοί, συχνά συνεργάζονται σε ορισμένους τομείς, όπως η εποπτεία και η υποβολή εκθέσεων. Μολονότι οι τρεις οργανισμοί συνεργάζονται, βασίζονται επίσης στη συνεργασία των επιχειρήσεων-μελών τους και στη συμμετοχή εταιρικών και ατομικών "πληροφοριοδοτών". Όπως δείχνουν τα γεγονότα της κατάρρευσης της Enron, οι ομάδες αυτές είχαν οργανωτικές αδυναμίες. Οι ομάδες ιδιωτικής εποπτείας της SEC και του PCAOB πρέπει να συνεργάζονται στενά, μεταξύ άλλων και για την επιτάχυνση των ποινικών υποθέσεων.

Η Enron υπήρξε ένα μεγάλο σύμβολο των προβλημάτων που επικρατούν στην εταιρική Αμερική. Ιδρύθηκε το 1985, όταν η Intertorec εξαγόρασε τη Houston Natural Gas, και σύντομα η Enron διοικούνταν από μια ομάδα στελεχών της εταιρείας φυσικού αερίου του Χιούστον, ενώ ο Ken Lay ορίστηκε διευθύνων σύμβουλος. Οι Jeffrey Skilling και Andy Fastow προσλήφθηκαν το 1990. Το 1996 ο Skilling έγινε πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος. Η προβολή της Enron και η αλματώδης άνοδος της στο χρηματιστήριο ήταν αξιοσημείωτη. Το 2001, η Enron ανακηρύχθηκε ως μία από τις πιο εξέχουσες εταιρείες και η τιμή της μετοχής της έφθασε στα 90 δολάρια. Στις 23 Αυγούστου 2000, η τιμή της μετοχής της Enron κορυφώθηκε στα 90,56 δολάρια. Η επιτυχία της Enron οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική οξυδέρκεια της Fastow. Ωστόσο, η παρακμή της εταιρείας ήταν επικείμενη και τον Αύγουστο του 2001 ο Skilling παραιτήθηκε. Στη συνέχεια, διαγράφηκαν 1,2 δισεκατομμύρια δολάρια και τον Οκτώβριο ξεκίνησε έρευνα της SEC. Τον Δεκέμβριο, η τιμή της μετοχής της Enron ήταν 26 δολάρια.

Αν η υπόθεση της Enron ήταν ένα μεμονωμένο περιστατικό, οι φόβοι θα είχαν διαλυθεί γρήγορα και η εμπιστοσύνη στις κεφαλαιαγορές θα είχε ξεπεραστεί, αλλά αυτό δεν συνέβη. Πριν από την Enron, υπήρχαν εταιρείες όπως η Sunbeam, ενώ μετά την Enron, οι αποκαλύψεις συνεχίστηκαν. Η WorldCom κέρδιζε από την κεφαλαιοποίηση του κόστους. Ενώ η Enron προσπαθούσε να ξεπεράσει τους λογιστικούς κανόνες και τους κανονισμούς της κεφαλαιαγοράς, η WorldCom έκανε λογιστικά λάθη. Μία ανησυχητική πτυχή πολλών από αυτά τα σκάνδαλα ήταν η συμπαιγνία πολλών ομάδων διοίκησης.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι όλα αυτά τα σκάνδαλα δεν μπορούν να εξηγηθούν από έναν μόνο παράγοντα. Κάθε ένα από αυτά ήταν διαφορετικό. Ως εκ τούτου, το συμπέρασμα

είναι ότι δεν είναι εύκολο να βρεθούν λύσεις. Δεν υπάρχει μία και μοναδική λογιστική πρακτική μέσω της οποίας οι εταιρείες αυτές είναι ευάλωτες στην υπερβολή της διοίκησης.

Αυτό που έχουν κοινό αυτά τα σκάνδαλα είναι η κουλτούρα που επικρατούσε στις επιχειρήσεις. Η εταιρική κουλτούρα τους επέτρεψε να λένε ψέματα στους μετόχους και στην αγορά. Οι ελεγκτές έκαναν επίσης τα στραβά μάτια σε αυτό, εστιάζοντας μόνο στις συμβουλευτικές υπηρεσίες. Οι ελεγκτές βρέθηκαν σε αυτή τη θέση (ίσως όχι επειδή ήταν ανίκανοι ή ανήθικοι) λόγω της κουλτούρας των μεγάλων λογιστικών εταιρειών. Ο ελεγκτής της Enron, η Andersen, είναι ένα τυπικό παράδειγμα. Υπήρχαν εξαιρετικοί ελεγκτές που ανατράπηκαν σε έναν οικονομικό αγώνα που οδήγησε σε υπερβολική έμφαση στην επίτευξη κέρδους. Υπήρχαν ελεγκτικές εταιρείες με την υψηλότερη φήμη για την επάρκεια και την ακεραιότητα που διακυβεύτηκαν από τις αξίες τους. Αυτό συνέβη επειδή οι εταίροι πίστευαν ότι ήταν ο μόνος τρόπος για να προχωρήσουν.

Το σκάσιμο της "οικονομίας φούσκας" ήταν μια σημαντική αιτία αυτών των οικονομικών καταχρήσεων. Όταν όλα φαίνονταν ρόδινα, κανείς δεν αμφισβητούσε την εταιρική χρηματοοικονομική πληροφόρηση. Οι ελεγκτές συζητούσαν την έλλειψη εγκυρότητας του ιστορικού κόστους και των βασικών παραδοσιακών λογιστικών διαδικασιών. Υποστηρίχθηκε ότι αυτή η νέα "οικονομία φούσκα" δεν θα διαρκούσε για πάντα. Όταν η "οικονομία φούσκα" δεν κράτησε, οι επενδυτές άρχισαν να θέτουν σκληρά ερωτήματα. Πολλές από αυτές τις ερωτήσεις δεν είχαν απαντήσεις.

Η απροθυμία των διοικητικών συμβουλίων των εταιρειών συνέβαλε επίσης στην κατάσταση που περιγράφεται παραπάνω. Το προαναφερόμενο επιδεινώθηκε από τον πολλαπλασιασμό των πολύπλοκων χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Οι περισσότερες από αυτές ήταν πέρα από την κατανόηση των μελών των διοικητικών συμβουλίων. Τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων είχαν εμπειρία με τέτοια χρηματοοικονομικά μέσα πριν αυτά δημιουργηθούν. Ακόμη και ο πρώην επικεφαλής λογιστής που ήταν υπεύθυνος για την επιτροπή ελέγχου της Enron, ένας άνθρωπος με άψογη ακεραιότητα, δυσκολευόταν να κατανοήσει τις επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής στρατηγικής της εταιρείας.

Πρώτον, μία λογική αντίδραση είναι η έμφαση στην ηθική στα προγράμματα σπουδών των επιχειρήσεων και της λογιστικής. Οι καθηγητές στα επιχειρηματικά μαθήματα δεν μπορούν να αποτρέψουν την τάση των ανθρώπων να εξαπατούν. Ωστόσο, είναι επίσης αλήθεια ότι οι περισσότεροι εγκληματίες δεν διαπράττουν απάτες από την παιδική ηλικία, απλώς βρέθηκαν στον ολισθηρό δρόμο της ζωής.

Αυτό που είναι επίσης το πιο απογοητευτικό στα περισσότερα σκάνδαλα είναι ο αριθμός των ανθρώπων που γνώριζαν τι συνέβαινε (ακόμη και αν δεν είχαν προσωπική ανάμειξη), αλλά δεν το αντέδρασαν. Η αδράνεια είναι αυτή που μετράει. Η εξαίρεση είναι εκείνοι που δείχνουν θάρρος. Πολλοί από αυτούς προέρχονται από πανεπιστημιακά λογιστικά προγράμματα. Έτσι, το επίκεντρο της διδασκαλίας της ηθικής είναι η αναγνώριση και η ανάλυση καταστάσεων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε συμβιβασμό των ιδανικών και των αξιών και στην ενθάρρυνση της αναφοράς ακατάλληλης συμπεριφοράς. Είναι εύκολο να μπει κανείς σε ένα ακαδημαϊκό μάθημα ηθικής και να δώσει τις απαντήσεις που θέλει ο διδάσκων. Είναι τελείως διαφορετικό να βάλεις τον εαυτό σου σε μια κατάσταση αντικρουόμενων πιέσεων και να αποφασίσεις για τη σωστή πορεία δράσης, όταν η δεοντολογία είναι μόνο ένας από τους πολλούς παράγοντες που θα επηρεάσουν την απόφασή σας. Το επάγγελμα του λογιστή δεν περνάει και τις καλύτερες στιγμές. Μια φήμη που αποκτήθηκε με χρόνια και δεκαετίες μπορεί να χαθεί μέσα σε μια μέρα.

Οι περιορισμοί της έρευνας που παρουσιάστηκαν, λοιπόν, είναι η περιορισμένη ανάλυση των αιτιών που οδηγούν σε ανήθικη και αντιδεοντολογική στάση στον λογιστικό και ελεγκτικό τομέα στις υπάρχουσες μελέτες. Ως εκ του παραπάνω, η αναζήτηση των τρόπων πρόληψης των ανήθικων και αντιδεοντολογικών φαινομένων στη λογιστική και ελεγκτική παρουσίασε δυσκολία, αφού η αντιμετώπιση τους βασίζεται στην αναζήτηση αιτιών ύπαρξής τους.

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη και εξετάζοντας μελλοντικές προτάσεις για έρευνα, κύριο ζήτημα αποτελεί η συγκριτική ανάλυση του βαθμού ύπαρξης ανήθικων και αντιδεοντολογικών φαινομένων στη λογιστική και ελεγκτική και σε άλλους επαγγελματικούς τομείς, έτσι ώστε να εντοπιστεί καλύτερα η φύση των αιτιών ύπαρξής τους σε λογιστικό και ελεγκτικό πλαίσιο. Τέλος, η συγκριτική μελέτη των τρόπων πρόληψης των ανήθικων και αντιδεοντολογικών φαινομένων στο λογιστικό και ελεγκτικό επάγγελμα θα οδηγήσει σε επιλογή των αποτελεσματικότερων τρόπων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αργύρη Ε. (2018). Η λογιστική μέσα από τα μάτια του φιλοσόφου του 20ού αιώνα Michel Foucault, διπλωματική εργασία που υπεβλήθη στο Παν/μιο Αιγαίου.
- Βατικιώτης, Λ. (2010). Ποιος θα ελέγξει τους ελεγκτές; (Επίκαιρα, 2-8/9/2010), 04-09-2010. Ανακτήθηκε από τον ιστότοπο <https://leonidasvatikiotis.wordpress.com/2010/09/04>.
- Γεροντίδου Ρ.,(2019) Η ΗΘΙΚΗ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ, διπλωματική εργασία υποβληθείσα στο ΑΠΘ.
- Καλλιοντζάκη Δ.,(2015) Διαστάσεις Επιχειρηματικής Ηθικής και Εταιρικής Διακυβέρνησης στην Ελληνική Πραγματικότητα, Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Παν/μιο Πειραιώς.
- Κατραμάδου, Δ. (2002). Χειρότερο σκάνδαλο και από την Enron, 27-06-2002.
- Κοτσίρης Λ.,(1991) Περιεχόμενο των Ελληνικών Κωδίκων Δεοντολογίας, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων, Η διαφήμιση και οι Κώδικες Δεοντολογίας, 8ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελλήνων Εμπορικολόγων, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Λιβαδά Χρ.,(2005) Κώδικες Δεοντολογίας του χρηματοοικονομικού τομέα. Νομική φύση και λειτουργία, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Μπάμπης, Μ. (2017). Το αδιαφανές κουαρτέτο των ελεγκτικών εταιρειών, 05-07-2017. Ανακτήθηκε από τον ιστότοπο <http://www.efsyn.gr/arthro/adiafaneskoyarteto-ton-elegktikonetaireion>.
- Μπαμπινιώτης Γ., (2008). Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, εκδόσεις Κέντρο Λεξιλογίας, Αθήνα.
- Νεγκάκης, Χ. και Ταχυνάκης, Π. (2017) Ελεγκτική – Εσωτερικός Έλεγχος Θεωρία και Εφαρμογές, Εκδόσεις Αειφόρος Λογιστική.

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

- Alford, R., Bourdieu, P. and Coleman, J. (1993). Social Theory for a Changing Society. *Contemporary Sociology*, 22(2), p.157.
- Amat, O., Gowthorpe, C. and Perramon, J. (2005). Manipulation of Earnings Reports in Spain -Some Evidence. *SSRN Electronic Journal*.
- Anzeh, B. A. & Abed, S. (2015). The Extent of Accounting Ethics Education for Bachelor Students in Jordanian Universities. *Journal of Management Research*, 7(2), 121-143.
- Atrill, P. and McLaney, E. (2019). *Accounting and finance for non-specialists*. Harlow, England: Pearson.
- Badaracco, Jr. Joseph L. (1995) *Business Ethics Roles and Responsibilities* (Irwin, Chicago).
- Banmhart, Raymond C.: 'How Ethical Are Businessmen?', *Harvard Business Review* 39 (1961), 6-8, 10-19, 156-176.
- Bean, D. and Bernardi, R. (2007). Ethics Education in our Colleges and Universities: A Positive Role for Accounting Practitioners. *Journal of Academic Ethics*, 5(1), pp.59-75.
- Bentham, J., Goldworth, A. and Rosen, F. (1997). *Deontology*. Oxford: Clarendon Press.
- Booth, G. D., et al. 1994. Identifying proxy sets in multiple linear regression: an aid to better coefficient interpretation. - In: US Dept. of Agriculture, Forest Service, p. 12.
- Brown, A. (2009). Therapeutic Cloning: The Ethical Road to Regulation Part I: Arguments For and Against & Regulations. *Human Reproduction & Genetic Ethics*, 15(2), pp.75-86.
- Brunk, K. H. (2010). Exploring origins of ethical company/brand perceptions—reply to Shea and Cohn’s commentaries. *Journal of Business Research*, 63(12), 1364–1367.
- Carvalho, M., Silva, N., Klein, C. and Oliveira, G. (2010). Aplicação do EuroSCORE na cirurgia de revascularização miocárdica em hospitais públicos do Rio de Janeiro. *Revista Brasileira de Cirurgia Cardiovascular*, 25(2), pp.209-217.
- Cox, P. and Friedman, B. (2009). The Team Boat Exercise: Enhancing Team Communication Midsemester. *Business Communication Quarterly*, 72(2), pp.230-236.

- Davis M, Andersen M, Curtis M (2001) Measuring Ethical Ideology in Business Ethics: A Critical Analysis of the Ethics Position Questionnaire, *Journal of Business Ethics* 32: 35–53, 2001.
- Duska, R., Kury, K. and Duska, B. (2018). *Accounting ethics*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Elango B, Paul K, Kundu S, Paudel S (2010) Organizational Ethics, Individual Ethics, and Ethical Intentions in International Decision-Making, *Journal of Business Ethics* (2010) 97:543– 561, DOI 10.1007/s10551-010-0524-z.
- Fassin Y, Rossem A, Buelens M (2011) Small-Business Owner-Managers' Perceptions of Business Ethics and CSR-Related Concepts.
- Figueiredo, A. and Guilhem, D. (2008). Ética Moral. *Revista Internacional Interdisciplinar INTERthesis*, 5(1), p.29.
- Frost, C. and Pownall, G. (1994). Accounting Disclosure Practices in the United States and the United Kingdom. *Journal of Accounting Research*, 32(1), p.75.
- Ghosh D, Zaher A (2011) Business, ethics, and profit: Are they compatible under corporate governance in our global economy?, *Global Finance Journal* 22 (2011) 72– 79.
- Graham, G. (2011). *Theories of ethics*. New York: Routledge.
- Kant, I. (2019). *Groundwork for the Metaphysics Of Morals*. [S.L.]: Oxford Univ Press.
- Ketz, J. (2006). *Accounting ethics*. London: Routledge.
- Kohlberg, L. (1981). *The meaning and measurement of moral development*. Worcester, Mass.: Clark University Press.
- Krishna A, Dangayach G.S. , Jain R (2011) Business Ethics: A Sustainability Approach, *Social and Behavioral Sciences* 25 (2011) 281 – 286.
- Mele, D. (2005). Corporate Social Responsibility in Spain: An Overview. *SSRN Electronic Journal*.
- Mulki J, Jaramillo F (2011) Ethical reputation and value received: customer perceptions, *International Journal of Bank Marketing* Vol. 29 No. 5, 2011. New York: Free Press, pp. 1-47.
- Murthy, C. (2010). *Business Ethics*. New Delhi: Himalaya Pub. House.

Roth, J. (2007). *Ethics, Revised Edition*. Ipswich: Salem Press.

Velasquez, M. (2006). *Business Ethics Concepts and Cases*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.